

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΤΟΣ 31ον

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1968

ΑΡΙΘ. 296

ΑΠΟ ΤΑ ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΥΜΠΑΝΤΟΣ

ΠΑΛΛΟΜΕΝΑΙ ΡΑΔΙΟΠΗΓΑΙ ΚΑΙ ΗΜΙΑΣΤΕΡΕΣ

(Πούλσαρς και κβάζαρς)

Δύο νέαι κατηγορίαι ουρανίων αντικειμένων ανεκαλύφθησαν τὰ τελευταία χρόνια ὑπὸ τῶν ἀστρονόμων καὶ ραδιαστρονόμων, τὰ ὁποῖα τοὺς ἐκίνησαν τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον καὶ τοὺς ἐνέβαλον εἰς πυρετώδη ἐργασίαν. Καὶ τοῦτο διότι παρουσιάζουν ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ καὶ ἰδιότηας ὄχι μόνον ἀσυνήθεις, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ ἐκπληκτικὰς. Ἀκριβῶς δὲ δι' αὐτὸ ἀξίζει τὸν κόπον νὰ τὰς ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα ἐν συντομίᾳ. Αἱ «παλλόμεναι ραδιοπηγαί» εἶναι ἢ μία κατηγορία καὶ οἱ «ἡμιαστέρες» ἢ ἄλλη. Ἡ πρώτη ανεκαλύφθη μόλις τὸ περασμένον ἔτος καὶ ἡ δευτέρα τὸ 1960.

Μία σύντομος ἀναδρομὴ εἰς τὴν μεταπολεμικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀστρονομίας θὰ μᾶς εἰσαγάγῃ εἰς τὸ θέμα. Ἡ μελέτη τοῦ οὐρανοῦ ἐγένετο μέχρις ἐσχάτων μετὰ τὴν βοήθειαν τῶν ὀπτικῶν τηλεσκοπίων, ποὺ συγκεντρῶνουν τὴν ἀκτινοβολίαν τῶν οὐρανίων σωμάτων ἢ ὁποῖα φθάνει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς διὰ τοῦ «ὀπτικοῦ παραθύρου». Τὸ 1931 ανεκαλύφθησαν τυχαίως διὰ πρώτην φοράν τὰ ραδιοφωνικὰ κύματα, ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὸν Γαλαξίαν. Ἡ ραδιοφωνικὴ ἀκτινοβολία φθάνει μέχρις ἡμῶν διὰ τοῦ «ραδιοφωνικοῦ παραθύρου», διότι αὕτη διαπερᾶ τὴν γηίνην ἀτμόσφαιραν εἰς εὐρὺ διάστημα συχνοτήτων καὶ τὴν συλλαμβάνουν τὰ ραδιο-

τηλεσκόπια. Τὸ 1946 ανεκαλύφθη ὁ πρῶτος ραδιαστῆρ ἢ ραδιοπηγὴ, τὸ 1948 ἐγνωρίζαμεν 10, καὶ σήμερον ὁ ἀριθμὸς τῶν εἶναι μεγαλύτερος. Ἐπίσης ανεκαλύφθησαν καὶ ραδιοπηγαί, ἔξω τοῦ Γαλαξίου μας. Εἶναι οἱ ραδιογαλαξίαι. Περίπου 8000 ραδιογαλαξίαι ανεκαλύφθησαν μέχρι τώρα, μόνον ὅμως ὀλίγαι ἑκατοντάδες ἔχουν μελετηθῆ συστηματικῶς.

Ραδιοφωνικὴν ἀκτινοβολίαν ἐκπέμπει καὶ ὁ Γαλαξίας μας, ὅπως καὶ ὁ γαλαξίας τῆς Ἀνδρομέδας. Ἄλλοι ραδιογαλαξίαι ἀκτινοβολοῦν ἐνέργειαν ἐντάσεως κατὰ ἕν ἑκατομμύριον φοράς μεγαλύτεραν τῆς τοῦ Γαλαξίου μας ἢ τῆς Ἀνδρομέδας. Ἡ ἀκτινοβολία τῶν ραδιογαλαξιῶν φαίνεται ὅτι εἶναι ὁμοία μετ' ἐκείνην ποὺ παράγεται εἰς τὸ σύγχροτρον. Δηλαδή ἀκτινοβολία ἐκπεπομένη ὑπὸ ἠλεκτρονίων, πολὺ ὑψηλῆς ἐνεργείας, κινουμένων ἐντὸς ἰσχυρῶν μαγνητικῶν πεδίων μετὰ ταχύτητος ποὺ προσεγγίζουν τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός. Εἰς τοὺς ραδιογαλαξίας παρατηροῦνται καὶ ἰδιαίτοντες πίδακες ὕλης, οἱ ὁποῖοι ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸν πυρῆνα μετὰ ταχύτητα 500 ἢ καὶ 1000 χιλιομέτρων κατὰ δευτερόλεπτον! Σημειοῦνται δηλαδή εἰς τοὺς ραδιογαλαξίας ἐκρήξεις κατὰ τὰς ὁποίας ἐκτοξεύονται πρὸς τὰ ἔξω τεράστια ποσὰ ὕλης.

Οἱ ραδιαστέρες καὶ οἱ ραδιογαλαξίαι

δὲν ταυτίζονται πάντοτε μὲ ὀπτικῶς ἢ φωτογραφικῶς αἰσθητὰς πηγὰς. Μὲ ἄλλους λόγους εἰς τὰς θέσεις ἐκπομπῆς ραδιοκυμάτων συνήθως δὲν φαίνονται διὰ τῶν ὀπτικῶν τηλεσκοπίων οὐράνια ἀντικείμενα. Καὶ κάτι ἄλλο χαρακτηριστικόν: Ἄρκετοὶ ραδιογαλαξίαι εὐρίσκονται εἰς ἀποστάσεις πολὺ μεγαλύτερας τῶν ὀπτικῶς ὄρατῶν γαλαξιδῶν. Ἐπομένως διὰ τῶν ραδιοτηλεσκοπίων «διεισδύομεν» εἰς τὸν χῶρον τοῦ διαστήματος πολὺ περισσότερο παρ' ὅτι ἐπιτυγχάνομεν τοῦτο διὰ τῶν συνήθων τηλεσκοπίων. Περιττεύει ἴσως νὰ λεχθῆ ὅτι, ἐνῶ διὰ τῶν ὀπτικῶν τηλεσκοπίων βλέπομεν τὰ φωτεινὰ οὐράνια σώματα, διὰ τῶν ραδιοτηλεσκοπίων δὲν παρατηροῦμεν τὰς ραδιοπηγὰς, ἀλλ' ἔχομεν τὰ «ἐγγραφήματα» τῶν ραδιοκυμάτων ποὺ ἐκπέμπονται ἀπὸ αὐτὰς καὶ συλλαμβάνουν τὰ ραδιοτηλεσκόπια. Ἐπομένως τὸ σύμπαν — ἦτοι αἱ συγκεντρώσεις ὕλης εἰς τὸν χῶρον — ἔχει δύο πλευράς: τὴν ὄρατὴν καὶ τὴν ἀόρατον. Ὑπάρχει τὸ ὄ ρ α τ ὸ ν σ ὺ μ π α ν καὶ τὸ ἀ ὀ ρ α τ ο ν σ ὺ μ π α ν. Ἄμφότερα δὲ ἀποτελοῦν τὸ ἓνα σύμπαν, τὸ ὁποῖον ἐρευνᾷ ἡ ἀστρονομία καὶ ἡ ραδιαστρονομία. Μὲ τὴν συνεργασίαν δὲ τούτων ἔχει διερευνηθῆ καὶ συνεχῶς ἐρευνᾶται ὁ χῶρος, μέχρι τῆς ἀποστάσεως τῶν 8 ἢ καὶ 10 δισεκατομμυρίων ἐτῶν φωτός!

Καὶ τί εἶναι οἱ ἡμιστέρες καὶ αἱ παλλόμεναι ραδιοπηγαί;

Οἱ ἡμιστέρες εἶναι αἱ περισσότερο ἐντυπωσιακαὶ περιπτώσεις ἐκρήξεως ραδιογαλαξιδῶν. Ὄνομάσθησαν ἡ μ ι α σ τ έ ρ ε ς ἢ κ θ ά ζ α ρ ς (quasars) ἢ ἡ μ ι α σ τ ρ ι κ α ἰ π η γ α ἰ (quasistellar sources), διότι εἰς τὰς φωτογραφικὰς πλάκας φαίνονται ὡς μικροὶ κυκλικοὶ δίσκοι, ὅπως οἱ ἀστέρες. Συχνὰ οἱ ἡμιστέρες ταυτίζονται μὲ μίαν ἐντονον ραδιοπηγὴν. Παρατηρήθησαν ὁμως καὶ ἀντικείμενα, μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἡμιστέρων, χωρὶς νὰ εἶναι καὶ ραδιοπηγαί. Πρόκειται περὶ τῶν

λεγομένων ραδιοφωνικῶς ἡρέμων ἡμιστέρων.

Τὸ 1960 οἱ ἀστρονόμοι Sandage καὶ Mathews, τοῦ Ἄστεροσκοπίου Palomar, ἐταύτισαν τὴν ραδιοπηγὴν 3C48 μὲ ἓνα ὀπτικὸν ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο ὡς ἀστὴρ 16ου μεγέθους καὶ μετὰ δύο ἔτη οἱ ἴδιοι ἐρευνηταὶ ἀνεκάλυψαν ἄλλους δύο τοιοῦτου εἴδους ἀστέρας, τοὺς 3C196 καὶ 3C286. Ἐνόμιζαν τότε ὅτι πρόκειται περὶ ἀστέρων τοῦ Γαλαξίου μας. Ἄλλὰ τὸ 1963 ἀνεκαλύφθη ὁ ἡμιστὴρ 3C273, μὲ δύο κέντρα, ἓνα ἀστὴρ 13ου μεγέθους καὶ ἓνα πίδακα. Ὁ ἀστρονόμος M. Schmidt διεπίστωσεν ἀπὸ τὸ φάσμα του ὅτι, θάσει τοῦ νόμου τῆς διαστολῆς τοῦ σύμπαντος, ὁ ἡμιστὴρ αὐτὸς πρέπει νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ ἡμᾶς μὲ ταχύτητα 48.000 χιλιομέτρων τὸ δευτερόλεπτον καὶ νὰ εὐρίσκεται εἰς ἀπόστασιν 1,5 δισεκατομμυρίων ἐτῶν φωτός! Σχετικοὶ ὑπολογισμοὶ ἔδειξαν ὅτι ὁ πρῶτος ἀνακαλυφθεὶς ἡμιστὴρ 3C48 ἀπομακρύνεται μὲ ταχύτητα 105.000 χιλιομέτρων κατὰ δευτερόλεπτον καὶ ἐπομένως πρέπει νὰ εἶναι εἰς ἀπόστασιν 3 δισεκατομμυρίων ἐτῶν φωτός! Καὶ ἓνας ἄλλος ἡμιστὴρ, ὁ PKS0237-23 ἀπομακρύνεται μὲ ταχύτητα 248.000 χιλιομέτρων κατὰ δευτερόλεπτον. Ἐχει δηλαδὴ τὰ 83% τῆς ταχύτητος τοῦ φωτός καὶ πρέπει νὰ εὐρίσκειται εἰς ἀπόστασιν τῶν 7 ἢ 8 δισεκατομμυρίων ἐτῶν φωτός!

Εἶπομεν ὅτι οἱ ἡμιστέρες ὁμοιάζουν μὲ ἀμυδροὺς ἀστέρας. Αἱ πραγματικαὶ διαστάσεις των φαίνεται νὰ εἶναι μικραί. Ἐν τούτοις ὁμως ἡ ἀπόλυτος λαμπρότης των εἶναι μεγάλη, ἐὰν δεχθῶμεν ὡς ἀληθεῖς τὰς ἀνωτέρω τιμὰς τῶν ἀποστάσεων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐξαχθῆ ἐκ τῆς παρατηρουμένης μεταθέσεως πρὸς τὸ ἐρυθρὸν τῶν φασματικῶν των γραμμῶν. Μάλιστα εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις ἡ λαμπρότης των εἶναι κατὰ 100 φορές μεγαλύτερα ἐνὸς γαλαξίου. Δηλαδὴ κάθε ἓνας ἐξ αὐτῶν λάμπει 100 φορές περισσότερο ἐνὸς γαλαξίου! Ἄλλὰ γνωρίζομεν ὅτι ἓνας γαλαξίας ἀπαρτίζεται τοῦλάχιστον ἀπὸ

100 δισεκατομμύρια ήλιους. Έπομένως ένας τοιοῦτος ήμισιήρ ἐκπέμπει λαμπρότητα κατὰ 10 τρισεκατομμύρια φορές μεγαλύτεραν ἐκείνης πού ἐκπέμπει ὁ ήλιος!

Δυνάμεθα νὰ συλλάθωμεν τὴν εἰκόνα ἀστέρος λάμπωντος κατὰ τρισεκατομμύρια φορές περισσότερον τοῦ ήλιου μας; Τί εἶδους ἀντικείμενα εἶναι οἱ ήμισιήρες ὥστε νὰ ἔχουν τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν: Νὰ φαίνωνται ὡς ἀμυδροὶ ἀστέρες καὶ νὰ συμπεριφέρονται ὡς γαλαξίαι; Ἐφοῦ δὲ ἔχουν τὴν λαμπρότητα, εἶναι προφανές ὅτι ἡ ἐνέργεια πού ἀκτινοβολοῦν εἶναι ἐξαιρετικά μεγάλη. Καὶ πραγματικά. Ἡ ὀλικὴ ἐνέργεια ἐνὸς ήμισιήρος ἔχει ὑπολογισθῆ καὶ ἐκφράζεται εἰς ἔργια. Καὶ εἶναι 10^{60} ἢ 10^{61} ἔργια. Τὸ ποσὸν δηλαδὴ αὐτὸ γράφεται μὲ τὸν ἀριθμὸν 10 ἀκολουθοῦμενον ἀπὸ 60 ἢ 61 μηδενικά!

Οἱ ήμισιήρες ἔχουν καὶ ἄλλα ἰδιάζοντα χαρακτηριστικά, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναφερθοῦν ἐδῶ. Σημειώνομεν μόνον ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν παρουσιάζουν μεταβολὴν τῆς λαμπρότητός των ἀπὸ ήμέρας εἰς ήμέραν ἢ καὶ εἰς διάστημα ήμερῶν ἢ εἰς μακρότερον χρονικὸν διάστημα.

Εἰς μίαν ἐνδιαφέρουσαν ὁμιλίαν τοῦ ἐπὶ τῶν ήμισιήρων εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τῆς Διεθνοῦς Ἀστρονομικῆς Ἐνώσεως, τὸν Αὐγουστον 1967 ἐν Πράγῃ, ὁ Dr. Sandage, ἔθεσε τὰ ἀκόλουθα ἐρωτήματα:

- 1) Ποῦ εὐρίσκονται οἱ ήμισιήρες;
- 2) Τί εἶναι οἱ ήμισιήρες;
- 3) Ποίαν χρησιμότητα ἔχουν;

Τὰ ἐρωτήματα παραμένουν κατὰ θάσιν ἀναπάντητα. Αὐτὰ τὰ «ήμισιήρικὰ ἀντικείμενα» παρετήρησεν εἶναι ἀκόμη μυστηριώδη.

Θὰ ἠδύνατο ὁμως νὰ δοθοῦν κάποιαι ἀπαντήσεις. Δὲν φαίνεται ἐν πρώτοις οἱ ήμισιήρες νὰ εἶναι πλησίον τοῦ Γαλαξίου μας. Μᾶλλον εὐρίσκονται εἰς πολὺ μεγάλας ἀποστάσεις, μερικὰς τιμὰς τῶν ὁποίων ἐδώσαμεν προηγουμένως. Δηλαδὴ οἱ ήμισιήρες εἶναι εἰς ἀφαντάστως μεγάλας ἀποστάσεις. Τοπο-

θετοῦνται εἰς τὰ ὄρια περίπου τοῦ σύμπαντος! Καὶ αὐτὰ φθάνουν τὰ 10 ἢ τὸ μέγιστον 12 δισεκατομμύρια ἔτη φωτός!

Ἐλλὰ τί εἶναι οἱ ήμισιήρες; Ἡ θεωρία τοῦ Σουηδοῦ φυσικοῦ H. Alfven δέχεται ὅτι ἡ πηγὴ τῆς ἐντόνου ραδιοφωνικῆς ἀκτινοβολίας τῶν ήμισιήρων ὀφείλεται εἰς τὸν ἐκμηδενισμὸν τῆς ὕλης ὑπὸ τῆς ἀντι-ὕλης. Ἐλλ' ἡ θεωρία αὐτὴ δὲν παρουσιάζεται ὡς πιθανή. Οὔτε καὶ ἡ θεωρία τῆς συγκρούσεως τῶν ἀστέρων εἰς τὸ κέντρον ἐνὸς γαλαξίου, τὴν ὁποίαν διετύπωσεν ὁ Ὀλλανδὸς ἀστρονόμος L. Woltjer. Ἰσχυροτέρα παρουσιάζεται ἡ θεωρία τῆς καταρρέουσας, τὴν ὁποίαν ἐπρότειναν ὁ Ἄγγλος ἀστρονόμος F. Hoyle καὶ ὁ Ἀμερικανὸς A. Fowler.

Τί συμβαίνει ἐν προκειμένῳ; Φαίνεται ὅτι οἱ ήμισιήρες εἶναι «ὑπὲρ-ἀστέρες» (superstars), οἱ ὁποῖοι ἔχουν μᾶζαν κατὰ 1.000.000-100.000.000 φορές μεγαλύτεραν τῆς μάζης τοῦ ήλιου. Ἡ μᾶζα αὐτὴ συστέλλεται, λόγω τῆς βαρύτητος, τὴν ὁποίαν αὐτὴ αὐτὴ ἐξασκεῖ. Θὰ ἠδύναμεθα νὰ εἰπῶμεν ὅτι σημειοῦνται ἐκρήξεις ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, ἀποτέλεσμα δὲ τούτων εἶναι ἡ κατάρρευσις τῆς μάζης των μὲ ταυτόχρονον ἀπελευθέρωσιν τεραστίων ποσῶν ἐνεργείας, τὰ ὁποῖα συλλαμβάνουν τὰ ραδιοτηλεσκόπια. Ἐν συμβαίνει τοιοῦτόν τι εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν γνωρίζομεν μετὰ βεβαιότητος. Ἐλλὰ ἂν γίνεταί πράγματι κατάρρευσις, λόγω βαρύτητος, αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ἀνωμαλίαν. Εἶναι ἐν κανονικὸν μᾶλλον γεγονὸς εἰς τὴν πορείαν τῆς ἐξελίξεως τῶν γαλαξιδῶν!

Φαίνεται δὲ ἐξ ἄλλου ὡς πιθανὸν ὅτι μὲ τὴν ἔρευναν τῶν κβάζαρς πλησιάζομεν τὰ ὄρια τοῦ σύμπαντος. Διότι ἂν δεχθῶμεν ὅτι ἡ ηλικία των εἶναι τῆς τάξεως τῶν 8-10 δισεκατομμυρίων ἐτῶν, παρατηροῦντες καὶ ἐξετάζοντες τοὺς κβάζαρς οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς ἀποστάσεις τῆς τάξεως τῶν 8 δισεκατομμυρίων ἐτῶν φωτός, βοηθοῦμεθα πολὺ διὰ τὰ μελετήσωμεν τὸν τρόπον τῆς

λειτουργίας του σύμπαντος και μάλιστα την αρχήν και την εξέλιξιν αὐτοῦ.

Καὶ τώρα ἡ ἄλλη κατηγορία τῶν οὐρανίων σωμάτων. Αἱ παλλόμενες αραδιοπηγαὶ ἢ πούλσαρες (Pulsating radio sources). Ἡ πρώτη παλλομένη ραδιοπηγὴ ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Α. Hewish καὶ τῶν συνεργατῶν του εἰς τὸν ἀστερισμὸν τῆς Ἀλώπεκος, τὸν Ἰούλιον τοῦ 1967, μετὰ τὴν βοήθειαν ἑνὸς νέου μεγάλου ραδιοτηλεσκοπίου τοῦ Ραδιαστρονομικοῦ Σταθμοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge (Ἀγγλ.). Τὰ λαμβανόμενα ἐκ τῆς ἐωγγιῆς αὐτῆς ραδιοπηγῆς σήματα ἦσαν μίᾳ σειρά παλμῶν, διαρκείας ἐκάστου 0,3 τοῦ δευτερολέπτου, ἐπανελαμβάνοντο δὲ κάθε 1,337 τοῦ δευτερολέπτου. Αἱ παρατηρήσεις ἐσυνεχίσθησαν μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου 1968. Συστηματικὴ διερεύνησις τῶν σημάτων τούτων ἔδειξεν ὅτι ἡ ἀκριβὴς περίοδος ἦτο 1,33730109 δευτερόλεπτα καὶ πολὺ σταθερά, μετὰ πιθανὸν σφάλμα ἕνα ἑκατοντάκις ἑκατομμυριοστὸ τοῦ δευτερολέπτου. Ὑπελογίσθη δὲ ὅτι εὐρίσκετο εἰς ἀπόστασιν 400 περίπου ἐτῶν φωτός. Προσεκτικὴ ἔρευνα ἔδειξεν ὅτι εἰς τὸ σημεῖον ἐκπομπῆς τῶν ρυθμικῶν σημάτων ὑπῆρχε κυανοὺς ἀστὴρ 18ου μεγέθους. Ἴσως ὁ ἀστὴρ οὗτος νὰ ταυτίζεται μετὰ τὴν ραδιοπηγὴν αὐτήν. Μετ' ὀλίγους μῆνας ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐρευνητῶν τρεῖς ἀκόμη πούλσαρες μετὰ περιόδους: 1,2737642 δευτ. 0,253065 δευτ. καὶ 1,18790928 δευτερόλεπτα. Ὅπως βλέπομεν, ἡ περίοδος εἶναι βραχεῖα καὶ ἡ ἀκρίβειά της φθάνει εἰς τὸ ἑκατομμυριοστὸν καὶ πέραν τοῦ δευτερολέπτου. Τὰ ρυθμικὰ αὐτὰ ραδιοσήματα συνελήφθησαν καὶ ὑπὸ τῶν μεγάλων ραδιοτηλεσκοπίων τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς, αἱ δὲ ἀποστάσεις των κυμαίνονται μετὰ 200-400 ἐτῶν φωτός.

Τὸ θέρος τοῦ 1968 ἀνεκαλύφθησαν τρεῖς νέοι πούλσαρες. Ὁ ἕνας ὑπὸ Ἀμερικανῶν ἀστρονόμων εἰς τὸν Ἑθνικὸν Ραδιαστρονομικὸν Σταθμὸν τοῦ

Green Bank, μετὰ παλμοὺς ἐπανελαμβανόμενους κάθε 0,7397 τοῦ δευτερολέπτου, καὶ ἕτεροι δύο, πάλιν ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ ἕνας μετὰ περίοδον 0,71446 καὶ ὁ ἄλλος μετὰ περίοδον 1,29223 τοῦ δευτερολέπτου. Καὶ τὸ Σεπτέμβριον 1968 ἀνεκαλύφθη εἰς τὸν Ἰνοσφαιρικὸν Σταθμὸν τοῦ Arecibo ἄλλη ραδιοπηγὴ μετὰ περίοδον 0,53062 δευτερ. καὶ πιθανὸν σφάλμα 0,00005 δευτ.

Ὅλοι οἱ πούλσαρες, πλην τοῦ πρώτου, εἶναι μόνον ραδιοπηγαί, χωρὶς νὰ ἔχη διαπιστωθῆ ὑπαρξίς φωτεινῆς ἀκτινοβολίας. Εἶναι δηλαδὴ ἀόρατα ἀντικείμενα.

Γενῶνται τὸ ἐρώτημα: Ποία αἰτία προκαλεῖ τὰ περιέργα αὐτὰ σήματα εἰς τὰς παλλομένας μετὰ μεγάλην ἀκρίθειαν ραδιοπηγὰς; Ποῖος μηχανισμὸς δημιουργεῖ τὰς περιοδικὰς ἀναπάσεις, τὰς τὸσον βραχείας χρονικῶς, ἀλλὰ καὶ τὸσον ρυθμικῶς ἐπανελαμβανόμενας;

Οἱ εἰδικοί μελετοῦν ἀπὸ ἑνὸς ἔτους τὸ θέμα καὶ προσπαθοῦν νὰ δώσουν ἀπάντησιν εἰς τὰ ἐρωτήματα αὐτά. Συνεκροτήθη εἰδικὸν συνέδριον τὸν Μάϊον τοῦ 1968 ἐν Νέα Ὑόρκῃ εἰς τὸ ὁποῖον συμμετέσχον 100 καὶ πλέον ἀστρονόμοι, ραδιαστρονόμοι καὶ θεωρητικοὶ ἐπιστήμονες ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἐξήτασαν τὰ δεδομένα ἀπὸ κάθε δυνατὴν πλευράν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι οἱ θεωρητικοὶ ἐρευνηταὶ εἶχον ἤδη ἀπὸ τὸ 1966 ἐπισημάνει, ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχουν ραδιοπηγαὶ μετὰ τὰς ιδιότητας τῶν πούλσαρες.

Οἱ ραδιαστρονόμοι ἀστειευόμενοι κάπως εἰς τὴν ἀρχὴν ὠνόμασαν τοὺς πούλσαρες «μικροὺς πράσινοὺς ἀνθρώπους». Καὶ ὡς μία πρώτη ὑπόθεσις πού ἐπροτάθη ἦτο ἡ ἐξήγησις: Μήπως ὑπάρχουν εἰς τοὺς πούλσαρες λογικὰ ὄντα, τὰ ὁποῖα στέλλουν εἰς τὸ διάστημα τὰ σήματα αὐτά, διὰ νὰ ἐπικοινωνήσουν ἴσως μετὰ ὄντα ἄλλων κόσμων; Ἄλλ' ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ ἀπεκλείσθη. Διότι θεωρεῖται ἀδιανόητον νὰ ὑπάρχουν ὄντα λογικὰ τὰ ὁποῖα νὰ ἔχουν φθάσει εἰς τοιοῦτον ἐπίπεδον πολιτισμοῦ, ὥστε νὰ παράγουν τεράστια, ἀσύλληπτα ποσὰ

ένεργείας και να τὰ διαθέτουν διὰ τοιαύτας έκπομπάς. Διότι δι' ένα τοιούτων παλμόν έξ άποστάσεως 400 έτών φωτός χρειάζεται ένεργεια 10²⁴ έργια.

Αυτή είναι 4 φορές μεγαλύτερα της παραχθείσης ύφ' όλων τών ήλεκτρικών έργοστασίων τής Έλλάδος κατά τὸ έτος 1967!

“Όπως είδομεν άνωτέρω, αί περίοδοι τών πούλσαρς κυμαίνονται μεταξύ $\frac{1}{4}$ και $1\frac{1}{3}$ τοῦ δευτερολέπτου και είναι μεγάλης άκριθείας. Έπομένως κάθε τοιούτος άστὴρ είναι ένα έξαίρετον άτομικόν ώρολόγιον! Πράγματι ύποδειγματικόν. Έπίσης ώρισμένα χαρακτηριστικά αυτών δεικνύουν ότι οί πούλσαρς πρέπει να έχουν μικράς διαστάσεις και μεγάλην πυκνότητα.

‘Αλλά τί είδους πηγαί παράγουν τούς παλμούς αυτούς; Μέχρι τώρα γνωρίζομεν να πάλλωνται ή να περιστρέφονται τόσον ταχέως μόνον δύο είδη άστέρων: Οί λευκοί νάνοι άστέρες και οί άστέρεις νετρονίων. Οί ραδιαστρονόμοι τοῦ Cambridge ξεστρεψαν πρὸς τήν κατεύθυνσιν αυτήν τήν προσοχήν ταν.

‘Υπεστήριξαν ότι οί πούλσαρς πιθανόν να είναι λευκοί νάνοι με διαστάσεις διαμέτρου μικροτέρας τών 10.000 χλμ. Οί λευκοί νάνοι είναι άστέρες με πολύ μικράς διαστάσεις. ‘Η διάμετρός των είναι μεταξύ τοῦ ήμισους και τοῦ τετραπλασίου τής γηϊνης. ‘Η μάζα των είναι έν γένει ίση πρὸς τὸ ήμισυ τής ήλιακῆς μάζης, έπομένως ή πυκνότης των είναι πολύ μεγάλη. Πολλή δηλαδή μάζα είναι συγκεντρωμένη εις μικρόν όγκον. Είναι υπέρπυκνοι άστέρες. ‘Υπολογίζεται ότι ένα κυβικόν έκατοστόν τής μάζης των ζυγίζει 10 ή και 100 τόνους! Τουλάχιστον τὰ 3% τών άστέρων τοῦ Γαλαξίου μας είναι λευκοί νάνοι και αυτοί άποτελοῦν τήν τελευταίαν φάσιν τής ζωῆς ένός άστέρος. ‘Η καταπληκτική πυκνότης τών λευκῶν νάνων έξηγείται, έν λάθωμεν ύπ' όψιν ότι τὰ άτομα εις τὸ έσωτερικόν τών άστέρων τούτων εύρίσκονται εις μεγάλον βαθμόν ίονισμοῦ. Έπομένως ύπάρχει πολὺς έ-

λεύθερος χῶρος, ώστε ή ύλη, ή ισχυρῶς ίονισμένη να συμπυκνωθῆ κατά χιλιάδας φορές περισσότερον άπό τήν πυκνότητα τοῦ ύδατος, χωρίς τὰ σώματα να αὐτῆς — ήλεκτρόνια, ποζιτρόνια κλπ. — να παύσουν να έχουν έλευθερίαν κινήσεως! Τὸ έξ ήλεκτρονίων άέριον εις τὸ έσωτερικόν των είναι έκφυλισμένον.

“Αν τούς πούλσαρς τούς θεωρήσωμεν ως λευκοὺς νάνους, τότε οί άστέρες αυτοί θαδίζουν τὸ τελευταίον στάδιον έξελίξεως και τερματίζουν τὸν θίον των με μίαν πυκνότητα τής τάξεως τών 10.000 τόνων κατά κυβικόν έκατοστόν τής μάζης των — ποσόν δηλαδή άσυλλήπτως μέγα.

“Άλλοι όμως έρευνηταί ύποστηρίζουn ότι αί ραδιοπηγαί αυταί, οί πούλσαρς, είναι άποτέλεσμα περισσότερον πολυταράχων γεγονότων, τὰ όποια συμβαίνουn εις τὸ έσωτερικόν τών άστέρων. Πρόκειται περι άστέρων με υπέρπυκνους πυρήνας, ύπό πολὺ ύψηλήν πίεσιν και θερμοκρασίαν. Είναι άστέρες νετρονίων. Αί μάζαι των δηλαδή είναι άθροισμα νετρονίων. Τὸ εκ νουκλεονίων άέριον εις τὸ έσωτερικόν των είναι έκφυλισμένον. Και οί άστέρες νετρονίων άποτελοῦn τὸ τελευταίον στάδιον τής έξελίξεως τών άστέρων. “Έχουn ύποστή τεραστίαν κατάρρευσιν!

Τοιαῦτα φαινόμενα καταρρεύσεως άστέρων παρατηροῦμεν κατά καιροὺς εις τὸ διάστημα. Είναι οί υπερκαινοφανείς άστέρες. “Ένας υπερκαινοφανῆς άστὴρ έχει μάζαν αισθητῶς μεγαλύτεραν τής μάζης τοῦ ήλιου, τὸ μέγα μέρος τής όποιας έκτοξεύει εις τὸ διάστημα. Δι' αυτό γίνεται κατά 100.000.000 ή και περισσότερο λαμπρότερος τοῦ ήλιου και εκχέει μάζαν τουλάχιστον όσην και ό ήλιος! Γίνεται έξαιρετικά λαμπρός, ώστε να φαίνεται και κατά τήν ήμέραν, σύντομα όμως καταρρέει και παύει να φαίνεται ή γίνεται πολὺ άμυδρός. Κατά μίαν θεωρίαν ό υπερκαινοφανῆς όφείλεται εις τήν κατάρρευσιν ένός άστέρος, όπότε δημιουργείται ένας άστὴρ νετρονίων. Τότε τὸ μεγαλύτερον

ποσόν δυναμικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀστέ-
ρος ἐλευθερώνεται ἀποτόμως καὶ ἔχο-
μεν οὕτω τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ. Πα-
ραμένει δὲ ὁ ἀστὴρ νετρονίων μὲ ὑπέρ-
πυκνον μᾶζαν, ὁ ὁποῖος ἐκπέμπει ρα-
διοφωνικὴν ἀκτινοβολίαν.

Δέχονται πάντως ὅτι οἱ πούλσαρς ἔ-
χουν διάμετρον 100 ἕως 10.000 χλμ. Μία
δὲ ἄλλη ἔρευνα ἔδειξεν ὅτι ἡ ἀκτινοβο-
λία αὐτῆ ἔρχεται ἀπὸ περιοχᾶς πάχους
10 ἑκατοστομέτρων! Ἐάν αὐτὸ εἶναι ἀ-
κριθές, τὸ θᾶρος μάζης ἑνὸς κυβικοῦ
ἑκατοστομέτρου θὰ ἀνέρχεται εἰς δισε-
κατομμύρια τόννους!

Νὰ εἶναι ἄραγε οἱ πλούσαρς ἀστέρες
νετρονίων; Τότε αἱ περίοδοι ἀναπάσε-
ως τῶν πούλσαρς εἶναι πολὺ μακραί.
Διότι ἡ θεωρία προβλέπει θραχυτέρους
χρόνους ἀναπάσεως. Ἐάν πάλιν πρό-
κειται περὶ λευκῶν νάνων, τότε αἱ πε-
ρίοδοι τῶν πούλσαρς εἶναι πολὺ θρα-
χεῖαι. Ἐπομένως τὸ ζήτημα δὲν λύεται
ἴσως καὶ μὲ τὰς ὑποθέσεις αὐτάς. Ἐ-
προτάθησαν καὶ ἄλλαι θεωρίαι διὰ νὰ
ἐξηγήσουν τὴν φύσιν τῶν ραδιοπηγῶν
αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν ἱκανοποιοῦν τοὺς εἰ-
δικούς.

Τί εἶδους λοιπὸν σώματα εἶναι οἱ
πούλσαρς; Καὶ ποία ἡ χρησιμότης των;
Εἰς τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ δὲν ἀπαντᾷ ἡ
ἐπιστήμη. Δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀπαντήσῃ ἐ-
πὶ τοῦ παρόντος.

Δὲν πρόκειται φυσικὰ διὰ «μικροὺς
πρασίνοους ἀνθρώπους» ποὺ στέλλουν τὰ
ρυθμικώτατα αὐτὰ σήματα, ἀλλὰ περὶ
ἀγνώστου φύσεως ἀστρονομικῶν ἀντι-
κειμένων τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ὁποί-
ων δὲν ὁμοιάζουν μὲ καταστάσεις ὕλης
γνωστὰς μέχρι σήμερον.

★ ★ ★

Ἐναμφιβόλως αἱ παλλόμεναι ραδιο-
πηγαί, οἱ πούλσαρς, θὰ ἀποδειχθοῦν
πηγαί πολυτίμων πληροφοριῶν ἀποκα-
λύψεως τοῦ μυστηρίου ποὺ περιβάλλει
τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὸ τέλος τῶν ἀστέρων,
βαθυτέρας δὲ ἐρεύνης τοῦ σύμπαντος.
Ὅπως καὶ οἱ ἡμιστέρες, οἱ κβάζαρς,
δίδουν νύξεις περὶ τῶν πρώτων σταδί-
ων τῆς δημιουργίας τοῦ σύμπαντος. Οἱ
εἰδικοί ὀφείλουν νὰ συγκεντρῶνουν ὕλι-
κὸν παρατηρήσεων πλούσιον καὶ ἀκρι-
θές, νὰ τὸ ἐπεξεργάζωνται συστηματι-
κῶς, ὥστε νὰ δίδουν συνεχῶς καὶ πλη-
ρεστέραν εἰκόνα τοῦ σύμπαντος, τὸ ὁ-
ποῖον τὰς τελευταίας δεκαετίας μὲ τό-
σον ταχὺν ρυθμὸν διερευνοῦν καὶ σπου-
δάζου.

ΔΗΜ. Δ. ΚΩΤΣΑΚΗΣ

Καθηγητὴς τῆς Ἀστρονομίας
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ, Ο ΟΔΗΓΗΤΙΚΟΣ

ΕΝΘΥΜΗΣΗ ΣΤΑ 20 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

1. Τὸ μεγάλο κάλεσμα.

Ὅπως τὸ 'χε ποθήσει καὶ τὸ 'χε τραγουδήσει στὰ ποιήματά του, ἔτσι ἔφυγε γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι ὁ Γ. Βερίτης. «Στὸ στεγνὸ τὸ ξεψύχισμα δειλινοῦ μωρομένου»⁽¹⁾, λουσμένους στὸ ἀναστάσιμο φῶς, «μὲ χαρούμενη τὴν ὄψη»⁽²⁾, ἄνοιξε «τετραδίπλες φτεροῦγες»⁽³⁾ τὴν Τετάρτη τῆς Διακαινησίμου, στὰ 1948, γιὰ ν' ἀνταμώσει «σὲ κόσμους γαλανούς»⁽³⁾, τὸν Τρισχαριτωμένο⁽³⁾, ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ ὁ ἴδιος, «μηλότερα ἀπ' τὸν κόσμον τῆς ἀπάτης»⁽³⁾, γιὰ νὰ πάρει καὶ νὰ δώσει τὸ φίλημα τῆς ἀγάπης⁽³⁾.

Ἐνα ρόδο κι αὐτός, ἀπὸ τὰ ρόδα τοῦ Κήπου τῆς Ἐδέμ, «τινάζοντας τ' ἀνοιχτὰ πέταλά του»⁽¹⁾, ἔσμιξε μὲ τὸν Γλυκῦτατο Ἰησοῦ, τὸν «Ἀγαπημένο»⁽⁴⁾ του στὴν Ἄνω Ἱερουσαλήμ. Δὲν ἔφυγε κνηγνημένος ἀπ' τὸ θάνατο. Ὁ Χάροντας δὲν τὸν κράτησε «στ' ἀλόγου του δεμένον τὰ καπούλια»⁽⁵⁾. Δὲν ἔκλαψε, οὔτε δάρθηκε μαζί μὲ «τ' ἀνθρώπινο κοπάδι»⁽⁵⁾. Ἐφυγε χτυπημένος ἀπ' τὴν ἀγάπη τοῦ Βασιλιᾶ τῆς Ζωῆς. Ἐφυγε καθὼς φεύγουν ὄλοι οἱ γιοὶ τῆς Μέρας, καθὼς τὰ ρόδα τοῦ Παραδείσου, ὅπως τὸ τραγουδῆσε ὁ ἴδιος στὸ ποίημά του «Πασχαλινό»⁽¹⁾.

Καὶ δὲν ἦταν μεταφορικό μόνο κείμενο τὸ τραγούδι. Ἦταν καὶ μιὰ πραγματικότητα. Ἐσθῆσε μέσα στὴν ἀναστάσιμη χαρά, τὴν ὥρα ποὺ ἀκούγονταν ἀκόμα ὁ ἀπόηχος ἀπὸ τὶς ἀναστάσιμες καμπάνες, ποὺ χτυποῦσαν ἀλαργινά, «καὶ κάποιο ἀχολόγημα γλυκὸ κι ἀνάλαφρο»⁽⁶⁾ περνοῦσε μέσα ἀπὸ τὶς

καρδιὲς τῶν πιστῶν. Ἦταν τὸ ἀχολόγημα τοῦ Ἀναστημένου Ἰησοῦ, ποὺ σκόρπιζε τὸ οὐράνιο μῦθρο τῆς Ἀγάπης καὶ τῆς Ἐλπίδας.

Μέσα στὴν τόση εὐτυχία, ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ δὲν ἄντεξε. Ἄκουσε τὸ πρόσταγμα τῆς καρδιάς καὶ τοῦ νοῦ, ὅπως τὸ 'χε πεῖ στὸν «Ἀναστάσιμον».

Κι ἡ ψυχὴ πήδησε! Σὰν πουλί⁽⁶⁾, φτεροῦγησε γιὰ τὰ ὕψη «κι ἓνα ψαλιμὸ πασχάλινὸ χαρούμενη ἀρχινᾷ»⁽⁶⁾, καθὼς ἀντικρῶζει τὸ Οὐράνιο Φῶς.

Οἱ δικοὶ του, οἱ φίλοι του, τὰ χριστιανικά νειᾶτα ριγῆσανε στὸ ἄκουσμα τοῦ μαντάτου. Τὰ μάτια γεμίσανε δάκρυα καὶ μουσκέψανε τὰ μάγουλα. Ἡ μικρὴ κατακόμβη τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς δέχονταν ἓναν ἀκόμη ἀδερφὸ τοῦ Ναζωραίου.

Μόνο ἡ μάνα του κι ὁ μεγαλύτερος ἀδερφός του δὲν τὸν κλάψανε. Τὸν καρτεροῦσαν στὶς πύλες τοῦ Κόσμου «ἄλλης ζήσης»⁽¹⁾, νὰ τὸν ὑποδεχτοῦν μὲ τὴν ἀγάπη τῶν Ἁγίων.

Συγκλονιστικὴ ἡ στιγμή τῆς ἐπιστροφῆς στὴν Οὐράνια Πατρίδα:

«Χιλιάδες πνεύματα ἔτρεξαν νὰ σὲ δέχτοῦν στὴν πύλη
κι ἡ σάλπιγγα χτυπᾷ ἡ χερουβικὴ
καὶ μιὰ ψυχὴ μὲ τὸ γλυκὸ χαμόγελο
στὰ χεῖλη,
σοῦ ἀνοίγει τὴν ἀγκάλη στοργικὴ...
Καλῶς τῆς ἡρθες, χρυσογιέ!
Γεῖρε καὶ ξεκουράσου στῆς μάνας τὴν
ἀτίμητη ἀγκάλια».

Μιὰ ἐπιστροφή ὅπως ὁ ἴδιος τὴν εἶχε δραματιστεῖ⁽⁷⁾.

1. Βλ. «Πασχαλινό», Γ. Βερίτης, Ὑπαντα-ποιήματα, ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» 1958, σ. 64.

2. Βλ. «Στρατὸς Εἰρήνης», ἐνθ. ἀνωτέρω, σ. 269.

3. Βλ. «Τὸ Ἀλφάβητο τῶν Αἰῶνων», ἐνθ. ἀνωτέρω, σ. 54.

4. Βλ. «Ὁ Ἀγωνιστικός», ἐνθ. ἀνωτέρω, σ. 25.

5. Βλ. Κ. Παλαμᾶ, «Καθάλα πάει ὁ Χάροντας»-Ἀνθολογία Η. Ν. Ἀποστολίδη, ἐκδοση, 4η, σ. 369.

6. Βλ. «Χριστὸς Ἀνέστη»-Ἀπαντα Γ. Βερίτη, ὡς ἀνωτ., σ. 65.

7. Βλ. «Στὸν τάφο του στὸ Ρίμινι», ἐνθ. ἀνωτ., σ. 159.

Ὁλος φῶς, ντυμένος τὴν πανοπλία τοῦ πνεύματος, εἶχε παρουσιασθεῖ μπροστά στο Μεγάλο Ἀρχηγό. Εἶχε πιά φτάσει «ἡ ὥρα ἢ ποθεινή»⁽⁸⁾, πού οἱ «μεγάλοι, διάπλατοι οὐρανοί»⁽⁹⁾, πού σ' ὄλη του τῆ ζωῆ τοὺς ζυττοῦσε νοσταλγικά—ὅπως μᾶς βεβαιώνει τὸ ποιήμα του: «Ὁμορφοὶ Κόσμοι»—ἀγχαλιάσανε καὶ κείνον.

Ὁ Βερίτης, κείνο τὸ Πάσχα, εἶχε περάσει τὸ κατόφλι τῆς αἰωνιότητος!

2. Τὰ πρῶτα φτερουγίσματα.

«Ἡ ἱστορία τοῦ Βερίτη εἶναι ἀπλῆ», μᾶς πληροφορεῖ ὁ Σ. Καλησπέρης στὰ προλεγόμενα τῶν «Ἀπάντων» τοῦ ποιητῆ, πού κυκλοφόρησε ἡ «Δαμασκός» δέκα χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του. «Σὲ ἡλικία 16 ἐτῶν ὁ πατὴρ Ἰωάννης Γκιάλας, εὐσεβῆς πιστὸς καὶ συνετὸς πατέρας, «διακονῶν τὸν Θεὸν ὡς ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος ἐν Χίῳ», φέρει τὸ 1930 τὸν νεαρὸ γιού του Ἀλέξανδρο στὴν Ἀθήνα καὶ μετὰ τὴν ἐπιθυμία νὰ ὑπηρετήσῃ κι' αὐτὸς στὴν διακονία τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος γιὰ τὸν λαό, παραδίδει τὸ δευτέρό του παιδί στὰ χέρια τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων ἢ «Ζωῆ». Καὶ ἔτσι—συνεχίζει ὁ Καλησπέρης—ἀπὸ 16 ἐτῶν νέος, μέσα στοὺς κόλπους τῆς Ἀδελφότητος, ἐργάζεται τὸ χριστιανικὸ ἔργο καὶ σπουδάζει συγχρόνως Θεολογία. Σ' ὄλο τὸ διάστημα τῶν σπουδῶν καὶ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς μεταπανεπιστημιακῆς ἱεραποστολικῆς ἐργασίας, πού ἐπιτελεῖται σὲ κύκλους φοιτητῶν καὶ μαθητῶν, κανεὶς δὲν γνωρίζει πὼς ὁ Ἀλέξανδρος Γκιάλας, ὁ λαμπρὸς θεολόγος, ἐκεῖ κάτω στὴν πατρίδα, στὸ νησί, ἔγραφε ἀπὸ μικρὸς στίχους μετὰ τὸ ψευδώνυμο «Πέτασος», πού ἐδημοσιεύοντο στὰ τοπικὰ φιλολογικὰ φύλλα τῆς Χίου καὶ ἐνίστε στὴν «Νέα Ἑστία». Ἐπρεπε νὰ ἀρχίσουν τὴν ἐκδοσί τους οἱ «Ἀκτίνες», γιὰ νὰ ἐμφανισθῇ τὸ φιλολογικὸ ταλέντο τοῦ θεολόγου καὶ ὁ Ἀ. Γκιάλας νὰ γινῆ ὁ Γ. Βερίτης»⁽⁹⁾.

Καὶ στάθηκαν πραγματικὰ οἱ «Ἀκτίνες»

8. Βλ. «Ὁμορφοὶ Κόσμοι», ἐνθ. ἀνωτ., σ. 68.

9. Βλ. «Ἀπαντα-Πεζὰ 1-Ἄρθρα καὶ Μελέτες», ὡς ἀνωτ., σ. 7, 8.

ἡ ἀφορμὴ νὰ φανερωθεῖ τὸ ταλέντο καὶ νὰ κερδίσουν τὰ Νεοελληνικὰ Χριστιανικὰ Γράμματα ἕναν ἀξιο ἐργάτη. Ἄν δὲν ὑπῆρχαν οἱ «Ἀκτίνες» ἴσως νὰ ἔμενε κρυμμένο τὸ ταλέντο μέσα στὴν εὐφορη, ἀναμφισβήτητα, θεολογικὴ γῆ, κι' ἡ Νεοελληνικὴ Χριστιανικὴ Ποίηση θὰ ἔχανε ἕναν ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τῆς. Ἀπὸ τότε, τὸ 1938, ὁ Γκιάλας ἀρχίζει «μὴ γόνιμη σταδιοδρομία πολὺπλευρου καὶ καλλιεργημένου λογοτέχνη πού τὴν διακόπτει τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1946 μὴ ἐγκεφαλικὴ συμφορῆσι»⁽¹⁰⁾.

3. Ἡ τραγικὴ Μῆδεια.

Ὁ Βερίτης γεννήθηκε σὲ μὴ ἀποφασιστικὰ ἱστορικὴ στιγμή γιὰ τὸν πνευματικὸ του προσανατολισμό. Τὸ Χριστιανικὸ Κίνημα στὸν τόπο μας γεννιότανε ἀμόλευτο μέσα ἀπὸ τὰ ἐρείπια πού ἄφησε ἡ Ἀρνησι καὶ ὁ Πόλεμος. Οἱ καταλυτικὲς δυνάμεις τοῦ πνευματικοῦ σκοταδιοῦ, πού πέρασαν ὁμοίως λίβας πάνω ἀπὸ τὴν Εὐρώπη καὶ τὴν πατρίδα μας κι' ἔκαψαν «τῆς ψυχῆς τὰ φτερά», ἀρχίσανε ν' αὐτοκαταστρέφονται. Τὸ αὐτοαλυσσοδεμένο πνεῦμα ἀπὸ τὴν ἄρνηση τοῦ ἑαυτοῦ του, πού σφάδαζε κάτω ἀπὸ τὴν μπότα τοῦ Ὑλισμοῦ, ἀναζητοῦσε τὴ λύτρωση. Κι ὁ δυνάστης, ὁ πιὸ ἀνάληγτος καὶ σκληροτράχηλος πού μαστίγωνε ἀλύπητα κάθε πνευματικὴ ἀξία καὶ πάσκιζε νὰ σκοτώσῃ τὸ πνεῦμα, καγγάζοντας σὲ κάθε μεταφυσικὴ ἀναζήτηση, κλυδωνίζονταν ἀπ' τὰ κύματα τῆς πνευματικῆς ἀναγκαιότητος.

Τὰ Γράμματα στὸν τόπο μας, πού, ὅπως καὶ στὴν Εὐρώπη, δὲν εἶχαν μείνει ἀνεπηρέαστα ἀπ' τὴν ὑλιστικὴ δίνη πού συγκλόνισε ἐνάμισυ σχεδὸν αἰὼνα τὴ γηραιὰ Ἑπειρο, προσπαθοῦσαν ν' ἀνοίξουν ἕνα παράθυρο στὸν οὐρανό. Αὐτὴ ἡ ἴδια ἢ παγκόσμια Λογοτεχνία, πού πῆρε μέρος στὴ δολοφονία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ εἶχε γεμίσει νάρκες τοὺς δρόμους καὶ τὰ σπίτια μας, πάσκιζε τώρα νὰ διώξῃ τὰ σκοτάδια. Ἡ Εὐρώπη, ἡ τραγικὴ Μῆδεια⁽¹¹⁾ πού σκότωνε τὰ παιδιά τῆς μετὰ

10. Ἐνθ. ἀνωτ., σ. 8.

ἴδια τῆς τὰ χέρια, αὐτὴ ἡ αὐτοκαταστροφή τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, σὰν μιὰ «ιστορική ἀναγκαιότητα», προκάλεσε τὴν σεισμικὴ δόνηση: Ἡ Ἄρνηση ἄρχισε νὰ αὐτοκαταστρέφεται!

Καὶ δὲν ἦταν δυνατὸ ν' ἀφήσει ἡ Θεία Πρόνοια, ἡ πνευματικὴ νομοτέλεια, νὰ ῥθει ἡ τέλεια καταστροφή τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. Μόνον ποὺ ἔπρεπε νὰ βρεθοῦν ἐκείνοι ποὺ θ' ἀνάγκαζαν τὴ Θεία Πρόνοια νὰ ἐπέμβει. Ποὺ θὰ ἀποφάσιζαν νὰ κάμουν χρῆση τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς: «Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν διάζεται, καὶ βιασताὶ ἀρπάξουσιν αὐτήν»⁽¹²⁾. Στὴν Εὐρώπῃ εἶχαν ἀρχίσει κι ὅλας νὰ ἐμφανίζονται οἱ «βιασताί». Ἀναστήματα ὅπως τοῦ Φρανσουά Μωριάκ, Ντανιέλ Ρόπς, τοῦ Μπερντιάερ, τοῦ Κλωντέλ κ. ἄ. δούλευαν ἀσταμάτητα γιὰ μιὰ πνευματικὴ ἀναγέννηση. Μιὰ παράλληλη κίνηση ἰδεῶν ἐμφανίζεται καὶ στὴν πατρίδα μας. Ὁ Βερίτης, ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη, σάθηκε προνομιούχος. Βρέθηκε ἀνάμεσα σ' ἐκείνους ποὺ ἀνάλαβαν τὴν καλλιέργεια αὐτῶν τῶν ἰδεῶν. Ἡ βαθιὰ μεταφυσικὴ του πίστη κι ἡ ἀπέραντη ἀγάπη στὸν ἄνθρωπο τὸν ὑποχρέωσαν νὰ βάλει τὸ ταλέντο του στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου: «Ὅλα γιὰ τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ»⁽¹³⁾, νὰ το τὸ μεγάλο σύνθημά του!

4. Οἱ δάσκαλοι.

Ἄλλὰ καὶ στὸν καθαρὰ λογοτεχνικὸ στίβο, ὁ Βερίτης, σάθηκε τυχερός: Εἶχε δυὸ φωτισμένους δασκάλους, τὸν ἀείμνηστο πατέρα Σεραφεῖμ Παπακόστα καὶ τὸν Π. Μελίτη, ποὺ τὸν βοήθησαν νὰ φτάσει στὶς πηγές τῶν ὑδάτων τῆς Τέχνης.

Ὁ πρῶτος του δάσκαλος, φωτισμένος προϋστάμενος τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων «Ἡ ΖΩΗ» τότε, εἶχε συλλάβει τὴ βαθύτερη σημασία καὶ τὴν ἀξία τῆς Λογοτεχνίας. Ἦξερε καλὰ τὴν ἐπίδραση ποὺ ἀσκεῖ ἡ

Τέχνη στὸν ἄνθρωπο. Κι ὄχι μόνο δὲν πίστευε πὼς ἡ Λογοτεχνία μποροῦσε νὰ «χαλάσει» τὸν Γκιάλα—καθὼς ὑποστήριζαν ἄλλα στελέχη τῆς «Ἀδελφότητος»—ἀλλὰ βρήκε πὼς ἡ παραβολὴ τῶν ταλάντων ἦταν ἡ ἀπάντηση στὸ εῖρημα: Ὁ θεολόγος ἔπρεπε νὰ γίνῃ ποιητῆς;

Δὲν ἦταν μόνο ἡ εὐρύτατη μόρφωση τοῦ πρώτου τούτου δασκάλου τοῦ ποιητῆ, ποὺ τὸν ἔκαμε νὰ θυμηθεῖ τὴ χορεία τῶν ἐκκλησιαστικῶν ποιητῶν—ἀπὸ τὸ Ρωμανὸ τὸ Μελφδό, τὸν Ἰωάννη Λαμασκηνό, ὡς τὸν Μαῖουμᾶ—καὶ νὰ ζωντανέψει στὴ μνήμη του τὴν ἐπίδραση ποὺ ἄσκησε στὸ διάβα τῶν αἰώνων τούτῃ ἡ ποίηση, ἦταν καὶ ἡ ἰκανότητά του νὰ συλλαμβάνει ἄμεσα καὶ ὀλοκληρωτικὰ τὶς ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν. Ἔβλεπε καθαρὰ πὼς, σχεδόν, ὅλα τὰ σαλόνια εἶχαν κλείσει τὴν πόρτα στὸν Ἀμβωνα. Κι ὄχι μόνο τὰ σαλόνια, ἀλλὰ καὶ τὰ σπίτια τῶν μικροαστῶν, καὶ κείνες οἱ χαμωκέλλες ἀκόμα. Κι ὁ Μεγάλος Ὀδοιπότης τῆς Ζωῆς τοῦ κάκου καρτεροῦσε ν' ἀνοίξουν οἱ σφιχτομανταλωμένες πόρτες. Ὁ ποιητῆς τὸ εἶχε πεῖ στὸ ποίημά του: «Οἱ πόρτες τῆς Ἀθήνας»⁽¹⁴⁾. Ἔπρεπε, λοιπόν, νὰ βρεθεῖ κάποιος ἄλλος ποὺ θ' ἀνοίγε τις πόρτες, νὰ διαβεῖ τὸ κατώφλι τους ὁ Διαβάτης. Κι αὐτὸς ὁ ἄλλος ἦταν ἡ Χριστιανικὴ Λογοτεχνία.

Ὁ ἀείμνητος πατὴρ Σεραφεῖμ ἤξερε πὼς, στὰ σαλόνια ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ μπεῖ ὁ Ἀμβωνας, γιατί φοβοῦνται τὰ σκονισμένα σαντάλια τοῦ Μεγάλου Ὀδοιπότη, εἶναι καλοδεχούμενη ἡ Τέχνη. Κι ὅταν αὐτὴ ἡ Τέχνη κλείνει μέσα της τὸ σπέρμα ὄχι τοῦ παράλογου, ἀλλὰ τοῦ ὑπέρογου, τότε σπᾶνε τὰ μάνταλα στὶς καρδιές. Ἔτσι, πιστεύω, θὰ πῆρε μέσα του τὶς πραγματικὲς του διαστάσεις ὁ θεϊκὸς λόγος, ποὺ συναντᾶμε στὸ δεύτερο κεφάλαιο τῆς Γενέσεως: «Καὶ ἐξανέτειλεν ὁ Θεὸς ἔτι ἐκ τῆς γῆς πᾶν ξύλον ὄραϊον εἰς ὄρασιν καὶ καλὸν εἰς βρωσιν». Αὐτὴ ἡ θεϊκὴ ἀξία τῆς ὁμορφιάς, ποὺ ποτίζει μύρο τὴν ψυχὴ μας! Οἱ πηγές τοῦ λυρισμοῦ ποὺ ἀρδεύουν

11. Βλ. «Ἡ Καλλιτεχνικὴ Δημιουργία καὶ ὁ Καλλιτέχνης», Ἀπαντα-Πεζᾶ Ι, ὡς ἄνωτ., σ. 30.

12. Ματθ. ια', 12.

13. Βλ. «Ὅλα γιὰ τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ»-Ἀπαντα-ποιήματα, ὡς ἄνωτ., σ. 60.

14. Βλ. «Οἱ πόρτες τῆς Ἀθήνας», ἐνθ. ἄνωτ., σ. 128.

τὸν κῆπο τῆς ζωῆς⁽¹⁵⁾, καθὼς ἔγραψε, ὁ Βερίτης, στὸ ἄρθρο του: «Ὁ θάνατος τοῦ λυρισμοῦ».

Ὁ δεύτερος δάσκαλος τοῦ Βερίτη, ὁ Π. Μελίτης, ἦταν ἐκεῖνος ποὺ τοῦ ἔδειξε τὸ δρόμο γιὰ τὴν κοσμοθεωριακὴ θεμελίωση τῆς λογοτεχνίας του. Τοῦτος ὁ δάσκαλος, ποὺ ἐπηρέασε ἀποφασιστικὰ καὶ θετικὰ τὴ νεοελληνικὴ χριστιανικὴ σκέψη, ποὺ ἔβγαλε μὲ τὴν κοσμοθεωρία του τὴ θρησκευτικὴ μας ζωὴ ἀπὸ τὴν προκατάληψη τοῦ κόμπου τοῦ μαντηλιοῦ καὶ τὴν ἕφρασε στὴν εὐπρέπεια τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς πανεπιστημιακῆς λαμπρότητας, μίλησε στὸ μαθητὴ του—σὲ ὅλους μας—γιὰ τὴ γνήσια τέχνη⁽¹⁶⁾: Γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ἀξία ποὺ λέγεται «τὸ ὠραῖο»⁽¹⁷⁾, τὸ ὁμορφο καὶ ἀντίστοιχα γιὰ τὴν Τέχνη σὰν πραγματοποίησι τῆς ἀξίας αὐτῆς μέσα στὸν Χριστιανισμό, σὰν θεμέλιο τοῦ πολιτισμοῦ μας!

Τὴν εὐεργετικὴ ἐπίδραση τοῦ δασκάλου τὴ βλέπουμε, προπαντός, στὶς αἰσθητικὲς μελέτες τοῦ ποιητῆ—ποὺ εἶναι καὶ τὰ πιὸ δυνατὰ του κείμενα, περισσότερο καὶ ἀπὸ τὴν ποίηση. Μερικὲς φορὲς ἡ ἐπίδραση εἶναι τόσο ἀμεση, ποὺ φτάνει ἴσαμε αὐτὴν ἀκόμα τὴ μορφή. Στὸ ἄρθρο του, λόγου χάριν, «Ἡ Τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο»⁽¹⁸⁾, πέρα ἀπὸ τὶς ἰδεολογικὰς ἐπιδράσεις, συναντᾶμε τὸ ἕφος τοῦ Μελίτη, κάποτε καὶ τὴν ἴδια του τὴ φράση.

Κι αὐτὴ ἡ ἐπίδραση δὲν ἐπισημαίνεται σὰν ψεγάδι γιὰ τὸν ποιητὴ, ἔστω κι ἂν φτάνει ὡς αὐτὸ τὸ ἕφος καὶ τὴ φράση ἀκόμα. Γιατὶ οἱ ἐπιδράσεις ποὺ ἀσκοῦνε τὰ πρωτοποριακὰ πνεύματα, κυρίως στοὺς νέους διανοητὲς—κι ὁ Βερίτης, τότε, δὲν ἦταν οὔτε κὰν τριάντα χρονῶν—εἶναι ἀναπόφευκτες. Εἶναι κάτι σὰν βιολογικὸς νόμος νὰ συναντᾶνε τὰ μεγάλα πνεύματα τὸ πνεῦμα τῶν νέων καὶ νὰ ζυμώνονται μαζί του, καὶ νὰ αὐξάνουν, καὶ νὰ γίνονται ὁ καινούριος ἄρτος, ποὺ οὐ θρέψει τίς νέες

γενιές, γιὰ νὰ ξανασυναντηθοῦν μὲ τοὺς ἐπερχομένους· καὶ νὰ δημιουργεῖται ἔτσι ἡ ἀέναη κίνηση ποὺ κάνει τὸ πνεῦμα πάνω στὴ γῆ. Νὰ δημιουργεῖται ἡ συνέχεια τῆς πνευματικῆς κυριαρχίας! Ἡ συνέχεια, ποὺ ἀρχὴ τῆς ἔχει τὸ πρωταρχικὸ Πνεῦμα. Τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος... πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν»⁽¹⁹⁾. Τί ὑπέροχη! Τί ἀνεπανάληπτη τούτη ἡ θεολογικὴ φιλοσοφία τοῦ Ἰωάννη!

Ὁ Βερίτης, προικισμένος ἀπ' τὸ Θεὸ μὲ τὸ ἀληθινὸ τάλαντο τοῦ πραγματικοῦ λογοτέχνη, δὲν σταματᾶει στὸν ἀπλὸ ἐπιηρεασμὸ. Προχωρεῖ στὴ σύνθεση. Δημιουργεῖ τὴ δική του πνευματικὴ προσωπικότητα. Ἀφομοιώνει τίς διδασχές. Περιναίει στὸ στάδιο τῆς προσωπικῆς δημιουργίας.

Ἡ ποιητικὴ του παραγωγή—ποσοτικά—εἶναι ἀπίστευτη γιὰ τὴν ἡλικία του. Τὰ ποιήματα ποὺ περιλαμβάνονται στὰ «Ἄπαντα» του εἶναι πάνω ἀπὸ δυόμιση ἑκατοντάδες—264 γιὰ τὴν ἀκρίβεια. Κυριολεκτικὰ ἀπίστευτο γιὰ ποιητὴ ποὺ ἔφυγε ἀπὸ τὸν ποιητικὸ στίβο σὲ ἡλικία 31 χρονῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἄλλη του παραγωγή εἶναι τὸ ἴδιο ἀπίστευτη γιὰ τὴν ἡλικία του. Δυὸ τόμους καταλαμβάνει στὰ «Ἄπαντα»—κάπου πεντακόσιες σελίδες!

Ὡστόσο, δὲν εἶναι μόνο ἡ ποσοτικὴ παρουσία τοῦ Βερίτη. Εἶναι καὶ ἡ ποιοτικὴ ἀξία ποὺ κλείνει τὸ ἔργο του. Εὐτυχῆσαμε νὰ ἐπιμεληθοῦμε τὴν ἔκδοση τῶν «Ἄπαντων» του καὶ ζήσαμε μέσα στοὺς στίχους καὶ τὰ πεζὰ του τοὺς κραδασμοὺς τῆς καρδιάς του, τοὺς πόθους του καὶ τὰ ἰδανικά του, τὰ μεγάλα ὄραματα καὶ τὴ δυναμικὴ παρουσία τοῦ ποιητῆ στὴν ἐποχὴ του. Κι εἶναι, ἴσως, ἀπὸ τοὺς λίγους νεοελληνεὺς ποιητὲς ποὺ εἶχαν τὴ μεγάλη τύχη, νὰ ἰδοῦν τὰ ποιήματά τους νὰ γίνονται τραγούδι, νὰ γίνονται θούριο, βγαλμένο καντὸ ἀπὸ χιλιάδες νεανικὰ στήθη, ν' ἀντηχοῦν ἴσαμε τὴν ἄλλη ἄκρη τῆς πατρίδας μας, νὰ φτάνουν τὰ σύνορα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ.

15. Βλ. Ἄπαντα-Πεζὰ 1, ὡς ἀνωτ., σ. 72.

16. Βλ. Π. Μελίτη, «Γιὰ ν' ἀνοίξῃ ὁ δρόμος», Ἀθῆναι 1957, σ. 95.

17. Βλ. ἐνθ. ἀνωτ., σ. 90.

18. Βλ. Ἄπαντα-Πεζὰ 1, ὡς ἀνωτ., σ. 82.

19. Βλ. Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην, α' 1, 3.

5. Οι ρίζες.

Ἡ ποίηση τοῦ Βερίτη δὲν ξεκινάει ἀπὸ μιὰν ἀπλὴ συγκίνηση τῆς στιγμῆς. Δὲ μοιάζει καθόλου μὲ τὴ θρησκευτικὴ ποίηση ποὺ ἔγραψαν οἱ νεοέλληνες ποιητές· τὴν ἀτονη, τὴν ἀναιμικὴ ποὺ ἀρχὴ τῆς ἔχει τὴν συγκίνηση τῆς χριστιανικῆς γιορτῆς ἢ τοῦ θρησκευτικοῦ ἐθίμου ἢ ἓνα λόγο τοῦ Κυρίου ἢ καὶ ἀκόμη ἓνα ἠρωϊκὸ γεγονός τῆς χριστιανωσύνης⁽²⁰⁾. Ἡ ποίηση τοῦ Βερίτη εἶναι ποίηση βιοματικὴ. Ὁ ποιητὴς δὲ γράφει γιὰτὶ ἀπλῶς συγκινεῖται. Γράφει γιὰτὶ πιστεύει. Γράφει γιὰτὶ ζῆ τὴν ἀληθινὴ πίστη. Γιὰτὶ φλέγεται ἀπὸ τὴ μεταφυσικὴ πίστη, φλέγεται ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Πυροπολεῖται ἀπὸ τὸν πόθον τῆς λευτεριάς. Ἐκείνης τῆς λευτεριάς ποὺ σπάζει τὶς ἀλυσίδες τῆς χαμοζωῆς καὶ ἀφήνει λεύτερη τὴν ψυχὴν, νὰ πετάξει στὰ ὕψη. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀντίθεση ἀνάμεσα στὸ ἔργο του καὶ τὴ ζωὴ του!

Αὐτὴ ἡ βιοματικὴ του βεβαιότητα τὸν θεμελιώνει κοσμοθεωριακά, τὸν ὀπλίξει μὲ ὀλάκερη τὴ γνώση τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὸν πυροπολεῖ μὲ τὴν ἀγάπην γιὰ τὸν συνάνθρωπο. Γιὰ τὸν ἀδερφοῦ ποὺ ἔχασε τὸ παράθυρον τοῦ Οὐρανοῦ, καὶ ἀναζητεῖ κάποιον φῶς μέσ' στὸ σκοτάδι. Τὴν ἀμόλυτη τούτη ἀγάπην τὴ βλέπουμε καθαρὰ στὰ ποιήματα ποὺ ἔγραψε γιὰ τὸν Μπωντελαίρ⁽²¹⁾, τ' ἀἰέροντι, ὅπως τὸν φωνάζει· τὸ Λαπαθιώτη⁽²²⁾, τὴν «ψυχὴν, ποὺ πῆρε καὶ ἔσιμξε τὸ κοίμα καὶ τὸ κλάμα» τὸν Καβάφη⁽²³⁾. στὸ ποίημα «Ζητῶντας τὸ Φῶς». Τὴν βλέπουμε ἀκόμα στὶς αἰσθητικὰς καὶ ἱστορικὰς του μελέτες, κυρίως ὅταν κρίνει τὸν ἀρνητὴ ποιητὴ, ὅπως στὸ ἄρθρον του: «Ὁ ποιητὴς χθὲς καὶ Σήμερον»⁽²⁴⁾. Τὴν συναντᾶμε σ' ὀλάκερον τὸ ἔργο του. Δίκαιος κριτὴς, «ἀλλὰ μὲ λύπην κιόλας καὶ εὐσπλαχνία», μιλάει πάντοτε τὴ γλῶσσα τῆς ἀλήθειας,

«πλὴν χωρὶς μῖσος γιὰ τοὺς ψευδομένους», γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τοὺς στίχους τοῦ Καβάφη.

Ἦταν αὐστηρὸς στὸν ἑαυτό του καὶ ἐπεικὴς στοὺς ἄλλους!

Ὁ Βερίτης ἔχει μιὰν ἀνώτερη ἀντίληψη γιὰ τὴν Τέχνην. Δέχεται—καὶ πολὺ σωστά— πὼς ὁ ποιητὴς πῆρε τὸ χάρισμα τοῦ ταλέντου του ἀπὸ τὸ Θεό. «Πῆρε ἀπ' τὸν Πλάστη τὸ χάρισμα νὰ ξαναπλάθῃ αὐτὸν τὸν κόσμον, ἀποδίδοντάς τον σὲ ἔργα τέχνης»⁽²⁴⁾.

Οἱ πνευματικὰς ρίζες στὴν ποίηση τοῦ Βερίτη φτάνουν πολὺ μακριά, στὰ βάθη τοῦ χριστιανικοῦ Λόγου, καὶ παίρνουν χυμοὺς ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίηση τῶν μυστικῶν Πατέρων. Ἐκείνοι, οἱ Πατέρες τῆς νυκτικῆς θεολογίας, καταναγάζονται ἀπὸ τὸν ἀνόθευτον θεϊκὸν λόγον! Τὸν κρατοῦν ἄξια στ' ἄσαρκα, τὰ γεμᾶτα πνεῦμα, χέρια τους· τὸν μεταδίνουν μεταπλασμένο στοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς τους καὶ τὸν παραδίδουν ἀτόφιο σὲ κείνους ποὺ ἔχουν τὸ δῶρον τ' οὐρανοῦ, ν' ἀναβλύζουν μέσα τους οἱ καθάρεις πηγὲς τοῦ λυγισμοῦ. Οἱ πηγὲς ποὺ δὲν τρέχουν γάργαρον νερό, ἀλλὰ ξεπερνᾶει χοχλαστὸ τὸ μεγάλο πάθος τῆς ἀγάπης γιὰ τὸν ἄνθρωπον. Τὸ πάθος ποὺ κατεβαίνει κάθετα ἀπὸ τὸν Οὐρανὸ!

Τοῦτο τὸ πάθος γεννάει τὴν ἀνησυχία, ἐκείνη τὴν ἀνησυχία ποὺ ἐχθρεύεται τὴν ἀμφιβολία καὶ τὴν πνευματικὴν αὐτάρκεια. Τὴν ἀνησυχία ποὺ ὀδηγεῖ στὴν ἐσωτερικὴν ἔρημον, καθὼς ὀδήγησε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τοὺς Προφῆτες καὶ τοὺς Ἁγίους στὴ φυσικὴ ἔρημιά. Ὅχι γιὰ ν' ἀναπαντοῦν, ἀλλὰ γιὰ ἐνδοσκόπηση, γιὰ ἐσωτερικὴν καλλιέργειαν· νὰ κρυφορήσει μέσα τους τὸ σπέρμα τῆς Ἀγάπης. Νὰ γεννηθῇ ἡ Ἀγάπη «ἐν δυνάμει»⁽²⁵⁾, ὁ πῶς γνήσιος καρπὸς τοῦ προβληματισμοῦ!

6. Ἡ ποιητικὴ οὐσία.

Βέβαια, ἐκείνο ποὺ κυριαρχεῖ στὴν ποίηση τοῦ Βερίτη δὲν εἶναι ὁ προβληματισμός. Εἶναι τὸ ἐνθουσιαστικὸ στοιχεῖο καὶ ὁ ὀδηγητικὸς τῆς χαρακτῆρας. Ὁ ποιητὴς τῆς «Ῥόδης τοῦ Ἀγαπητοῦ»

20. Βλ. Προλεγόμενα Σ. Καλησπέρη στὴν ἔκδοσιν τῶν «Ἀπάντων», ὡς ἄνωτ., σ. 8.

21. Βλ. «Μπωντελαίρ»-Ἀπαντα-ποιήματα, ὡς ἄνωτ., σ. 173.

22. Βλ. «Λαπαθιώτης», ἐνθ. ἄνωτ., σ. 170.

23. Βλ. «Καβάφης», ἐνθ. ἄνωτ., σ. 172.

24. Βλ. «Ἀπαντα-Πεζὸς Ι», ὡς ἄνωτ., σ. 60-67.

25. Ρωμ. θ' 3.

δὲν ἀμφιβάλλει. Ἡ μεταφυσική του πίστη εἶναι ἐδραιωμένη στὴν ἀπόλυτη βεβαιότητα γιὰ τὰ ἐπέκεινα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Ἄλλὰ καὶ δὲν προβληματίζεται, οὔτε προβληματίζει ἢ ποιήσῃ του—μὲ τὴν ἔννοια τοῦ διχασμοῦ τῆς σκέψης, ποὺ ὀδηγεῖ σὲ αἰμάτινη πορεία, σὲ προσωπικὴ βιωματικὴ πορεία πάνω σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ῥάγες τοῦ τραίνου, ποὺ ἀγωνίζεται νὰ κρατήσει τὴν ἰσορροπία της, γιὰ νὰ περάσει, ἔτσι, ἀπὸ τὸν προσωπικὸ Γολγοθὰ καὶ νὰ φτάσει στὴν προσωπικὴ Ἀνάσταση. Τὸ νεαρὸ τῆς ηλικίας του καὶ τὸ ἐνθουσιαστικὸ στοιχεῖο ποὺ κυριαρχοῦσε μέσα του δὲν τοῦ ἀφήνουν περιθώρια γιὰ ἓνα τέτοιο προβληματισμὸ. Ἄλλὰ καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ δεκάξη χρονῶν βρέθηκε μέσα σὲ μιὰ θεολογικὴ ἀδελφότητα, τοῦ ἀφαιρεῖ τὶς προβληματικὲς προϋποθέσεις. Ὁ Βερίτης φλέγεται ἀπὸ τὸν πόθο νὰ δείξει στὰ νεῖατα⁽²⁶⁾, κυρίως, τὸ δρόμο ποὺ φέρνει στὸ φῶς.

Ὁ ὀδηγητικὸς χαρακτήρας, ποὺ ἔχει ἢ ποιήσῃ τοῦ Βερίτη, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ. Ὁρμητικὸς τύπος ὁ ἴδιος, θερμὸς καὶ ζωντανὸς ἐργάτης τοῦ νεοελληνικοῦ χριστιανικοῦ κινήματος, γρήγορα παίρνει τὴ θέση ὀδηγοῦ ἀνάμεσα στὰ νεῖατα⁽²⁷⁾. Γεμάτη ἀπὸ Οὐρανὸ ἢ ψυχὴ του φορτίζονταν ἀπὸ ἐνθουσιασμό καὶ ἀγάπη, καὶ διάζονταν νὰ ἰδεῖ τ' ὄραμά της πραγματικότητα.

Παράλληλα, ἢ ψυχικὴ εὐαισθησία τοῦ ποιητῆ, ἔκανε ν' ἀναβλύζουν μέσα του οἱ καθάρειες πηγές τοῦ λυρισμοῦ. Ἡ ποιήσῃ του, πέρα ἀπὸ τὸν ὀδηγητικὸ της χαρακτήρα, κυριαρχεῖται ἀπὸ ἓναν γνήσιο λυρισμὸ. Ὁρμητικὸς, ἀλλὰ εὐαίσθητος, ἐνθουσιώδης, ἀλλὰ καὶ λεπτός, τραγουδάει τὸ δειλινὸ τὶς ὁμορφιές τοῦ Παραδείσου καὶ τὴν πηγὴ τοῦ χωριοῦ του, τὸ μοσχοβόλημα τῆς ἀγραάμπελης καὶ τὴν ἀναστάσιμη χαιρά.

Γιὰ θεμέλιο στὴν τέχνη του, ὁ Βερίτης, βάζει τὶς ἠθικὲς καὶ πνευματικὲς, γενικώτερα, ἀξίες. Τρία εἶναι, γι' αὐτόν, τὰ στοι-

χεῖα⁽²⁸⁾ ποὺ πρέπει νὰ ἔχει ὁ λογοτέχνης, γιὰ νὰ πετύχει στὸ στόχο του: α) ἀγνότητα ὕφους, β) καθαρότητα περιοχόμενου καὶ γ) ἄρτια ἠθικὴ συνείδηση. Τὸ τρίτο τοῦτο στοιχεῖο εἶναι κείνο, ποὺ λυτρώνει τὸ λογοτέχνη ἀπὸ τὰ δεσμευτικὰ περιθώρια, ποὺ βάζει ἢ ἀνάγκη, «νὰ εἰκονίζει, ἢ Τέχνη, ὅπως εἶναι τὰ ἦθη τῆς κοινωνίας καὶ τὰ ἐνστικτα τοῦ ἀτόμου». Ἀναμφισβήτητα, βασικὴ τούτη ἢ δυσκολία. Τὸ πρόβλημα, «θὰ τὸ λύσει κάθε συγγραφεὺς μὲ τὴν ἄρτια ἠθικὴ συνείδηση»⁽²⁸⁾. Δὲν δέχεται ὅτι οἱ πνευματικὲς ἀξίες ἀποτελοῦν ἐμπόδιο στὴν Τέχνη. «Εἶναι ψέμα ὅτι ἢ Τέχνη δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν ἠθικὴ καὶ τὴ θρησκεία. Ἡ Λογοτεχνία δὲν χάνει τὴν ἀνεξαρτησία της, ὅταν μπαίνει στὴν ὑπηρεσία τῶν ἰδανικῶν. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν δεσμεύει τὴν Τέχνη καὶ δὲν ἐμποδίζει τὴν πρόοδο», ὑποστηρίζει στὸ ἄρθρο του «Λογοτεχνία καὶ Ἰδανικά».

7. Μελαγχολία καὶ μεταφυσικὴ βεβαιότητα.

Αὐτὴ ἢ συνείδηση ἔκανε τὸν ποιητὴ νὰ δουλεῖ ἀσταμάτητα, καὶ ἄς ἤξερε πὼς γρήγορα θὰ ἔφτανε γι' αὐτὸν τὸ τέλος. Ὁ Βερίτης ζοῦσε τὸ δῶμα τῆς ὑγείας του—ἀλλὰ μὲ πίστη στὸν Ἁγαπημένον Ἰησοῦ καὶ μὲ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ Χριστιανοῦ. Δὲν εἶναι σωστὴ ἢ ἄποψη, ποὺ ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ βιογράφο⁽²⁹⁾ του πὼς, ὁ Βερίτης δὲν ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὸ ἐρχόμενο τέλος. Κι εἶναι μάταιη ἢ προσπάθεια ν' ἀποδειχθεῖ πὼς, ἢ μιὰ κάποια μελαγχολία ποὺ ὑπάρχει σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ ποιήματά του, εἶναι ἐλάττωμα τῶν πρώτων ποιητικῶν χρόνων. Ἡ μελαγχολία, ὅταν ἀνοίγει τὸ παράθυρο ποὺ βλέπει στὸν Οὐρανὸ, ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἐλάττωμα, ἀλλὰ ἀντίθετα εἶναι προσόν. Ἀπόδειξη τοῦ ἰσχυρισμοῦ εἶναι ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ποὺ ὑπέρηξε ἢ πῶς μελαγχολικὴ φύση. Κι αὐτὴ τὴ μελαγχολία του δὲν τὴν κρύβει. Μόνον ποὺ στὸ τέλος ἀνοίγει πάντα τὸ παράθυρο

26. Βλ. «Οἱ Φάροι»—Ἀπαντα-ποιήματα, ὡς ἄνωτ., σ. 274.

27. Βλ. Ι. Β. Μενοῦνου, «Γ. Βερίτης», Ἀθήναι 1965, σ. 26.

28. Βλ. Ἀπαντα-Πεζὰ Ι, ὡς ἄνωτ., σ. 51.

29. Βλ. Ι. Β. Μενοῦνου, «Γ. Βερίτης» Ἀθήναι 1965.

πὸν βλέπει στὸν κῆπο τοῦ Θεοῦ.

Θὰ ἦταν ἀφύσικο ἀνὸς Βερίτης ἔνωθε ἀταραξία μπροστά τὸν ἐπερχόμενο τέλος. Θὰ ἦταν ἐξωπραγματικὸ καὶ ἐξωλογικὸ, ἀνδὲν ἔνωθε τὰ ἴδια συναισθήματα πὸν ἔνωσε ὁ Διδάσκαλος τὶς ὥρες τοῦ τέλους: «Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάραιται, καὶ τί εἶπω; Πάτερ σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης»⁽³⁰⁾. Κι ὁ Βερίτης ἦταν γνήσιο παιδί τοῦ Οὐράνιου Πατέρα: Ἐνωσε τὴν ἀγωνία πὸν φέρνει ὁ θάνατος, καὶ τὴν ἔκαμε στίχο:

Κι ἂν ὑψώσω τὴν κραυγὴν,
καὶ φωνάξω ἀπελπισμένα,
ποῖός θ' ἀκούσῃ;

Τῆς ἀτόγνωσης ἢ ἐπικλήση ὡς θὰ βγῇ
σ' ἓναν τοίχο θὰ προσκρούσῃ!⁽³¹⁾.

Ἄλλὰ τὴν ἀγωνία τῆς Γεθσημανῆς, μὲ τὴν παραχακτικὴ ἐκείνη κραυγὴ στὸν Πατέρα: «παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο»⁽³²⁾, τὴν ἀκολουθεῖ ἡ ὑποταγὴ στὸ οὐράνιο θέλημα: «Πάτερ μου, εἰ οὐ δύναται τοῦτο τὸ ποτήριον παρελθεῖν ἀπ' ἐμοῦ ἔαν μὴ αὐτὸ πῶ, γεννηθῆτω τὸ θέλημά σου»⁽³²⁾.

Κι ὁ ποιητής:

Ἰκέτης στοῦ βομοῦ Σου τὶς βαθμίδες
πὸν βάψανε οἱ πανάχραντες ρανίδες,
τὰ πόδια τὰ ματόβροχτα φιλω,
καὶ δέομαι καὶ θερμὰ παρακαλῶ,
νὰ μοῦ ἀναστήσης τὶς νεκρὲς ἐλπίδες»⁽³³⁾.

Ὀλοκληρωμένη προσωπικότητα, ὁ Βερίτης, αἰσθάνονταν καὶ ζοῦσε καθὼς ἓνας ἄριστος ἄνθρωπος. Κι' αὐτὴν τὴν ὀλοκλήρωση τὴ βλέπουμε ὄχι μόνο στὴν καθημερινή του ζωὴ, ἀλλὰ καὶ στὴ δράση του καὶ στὴν τέχνη του. Θεωρεῖ πρωταρχικὸ στοιχεῖο τὴν ἀρτίωση τῆς προσωπικότητας γιὰ τὸ λογοτέχνη καὶ τὸν ἄνθρωπο γενικώτερα⁽³⁴⁾. Ἄλλοιῶτα ἐρχεται ἡ διάσπαση. Κι αὐτὴ ἢ διάσπαση θὰ ὀδηγήσει εἴτε στὸ πνευματικὸ χάος⁽³⁵⁾, εἴτε στὸν ἐγωκεντρικισμό⁽³⁶⁾, τὸν ὀδοστρωτήρα πὸν ἰσοπεδώνει

τὴν προσωπικότητα καὶ φέρνει στὴν αὐτοκαταστροφή. Ἡ ἀποξένωση ἀπὸ τὶς ἠθικὲς καὶ πνευματικὲς πραγματικότητες ὀδηγεῖ στὴν ἄρνηση! Αὐτὴ τὴν ἄρνηση πὸν ἔφερε παντοδύναμα στὸν κόσμο τὰ δίδυμα παιδιά της: τὴ στράτευση καὶ τὸ ἄγχος! Ἐκείνη τὴ στράτευση πὸν παίρνει γραμμὴ ἀπ' τὸ Κόμμα καὶ ἐξυμνεῖ τὸν «πατερούλη», κι ὅταν ἀκόμη αὐτὸς ὁ «πατερούλης» δολοφονεῖ μέσα σὲ μιὰ νύχτα τρεῖς χιλιάδες διανοούμενους ἢ κλείνει στὴ φυλακὴ τὴν ἐλευθερία τῆς σκέψης, ὅπως ἔκαμε μὲ τὸν Ντάνιελ καὶ τὸν Σινιάσφεν. Καὶ κείνο τὸ ἄγχος, πὸν καταδυναστεύει σήμερα τὴν ἀνθρωπότητα. Αὐτὴ τὴν ἔσχατη μορφή τοῦ φόβου!

8. Ἡ «αὐστηρὴ» κριτικὴ.

Ἡ «αὐστηρὴ» κριτικὴ ὑποστήριξε πῶς, ἢ ποιητικὴ ἀξία τοῦ Βερίτη βρῖσκεται πολὺ πῶ χαμηλὰ ἀπὸ κεί πὸν τὴν τοποθέτησε ἢ χριστιανικὴ διάνοηση τοῦ τόπου μας. Φοβούμεθα πῶς ἢ κριτικὴ αὐτὴ παράβλεψε τὸ γεγονὸς τῆς ἡλικίας τοῦ ποιητῆ, καὶ δὲν στάθηκε χωρὶς προκατάληψη μπροστά στὴ λογοτεχνικὴ του παραγωγή σὰ σύνολο. Τὸ καθαρὸ κριτικὸ μάτι δὲν μπορεῖ ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ ποιητικὸ ταλέντο τοῦ Βερίτη, ὅπως τὸ συναντᾶμε στὴν «Ῥοδὴ τοῦ Ἀγαπητοῦ», τὴ συλλογὴ πὸν κυκλοφόρησε ὅταν ζοῦσε ἀκόμα καὶ ἐπομένως τὴν εἶχε ἐγκρίνει καὶ τὴν εἶχε μόνος του διορθώσει. Ἄλλὰ ἐκεῖ πὸν καμμὶα καλοπροαίρετη κριτικὴ δὲν μπορεῖ νὰ παραγνωρίσῃ τὴ λογοτεχνικὴ ἀξία τοῦ Βερίτη, εἶναι στὸν «Ἀναστάσιμος», στὸ ποίημα πὸν καμμὶα δέσμευση δὲν ἔφεραν τὰ ἰδανικά κι ὁ Χριστιανισμός, οὔτε κι ὁ ποιητὴς ἔχασε τὴν ἀνεξαρτησία του καὶ στὸ «Ἀλφάβητο τῶν Αἰώνων», στὸ ποίημα μὲ τοὺς ἀφεγάδιαστους καὶ ὑψηλόπνοους στίχους.

Τὰ ποιήματα πὸν μῆταν στὶς τρεῖς ἐπόμενες συλλογὲς τοῦ Βερίτη: «Στὶς πηγὲς τῶν ὑδάτων», «Ὅταν ἀνθίζουν τὰ κρίνα» καὶ «Μὲ τὴν αὐγὴ»—ἐκτὸς ἀπὸ «Κεῖνα πὸν εἶχε δημοσιεύσει ὁ ἴδιος στὶς «Ἀκτί-

30. Βλ. Ἰωάν. ιβ' 27.

31. Βλ. Ἄπαντα-ποιήματα, ὡς ἄνωτ., σ. 194.

32. Ματθ. κστ' 42.

33. Βλ. «Τὸ Ἀλφάβητο τῶν Αἰώνων»-Ἄπαντα-ποιήματα, ὡς ἄνωτ., σ. 52.

34. Βλ. «Ὁ Λυρισμός θὰ ξαναζήσῃ»-Ἄπαντα-Πεζὰ Ι, ὡς ἄνωτ., σ. 79.

35. Βλ. «Ὁ ποιητὴς χθὲς καὶ σήμερα», ἐνθ. ἄνωτ., σ. 63.

36. Βλ. «Ἡ τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο», ἐνθ. ἄνωτ., σ. 82.

νες»—ὁ ποιητὴς δὲν τὰ ἔχε διορθώσει καὶ ἀσφαλῶς πολλὰ ἀπ' αὐτὰ — ἂν ζοῦσε— δὲ θὰ τὰ ἔβαζε σὲ καιμιά ποιητικὴ συλλογὴ. Ὅλοι οἱ ποιητὲς γράφουν πρᾶγματα ποῦ δὲν σκοπεύουν νὰ δημοσιεύσουν· καὶ μάλιστα τὰ πρῶτα τους γυμνάσματα. Στὴν ἐκδοσὴ τῶν «Ἀπάντων», τοῦ 1958, σημειώνουμε ὅτι, πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα—πρόκειται γιὰ ἔκείνα ποῦ δὲν εἶχε δημοσιεύσει ὁ ἴδιος—ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς τεχνικῆς ἀριότητος ὑστεροῦν». Τὰ συμπεριλάβαμε ὅμως γιατί εἶχαν κυκλοφορήσει μὲ τίς προηγούμενες συλλογές καὶ «ἔχουν πολὺ ἐνδιαφέρον, γιατί ἀφήνουν νὰ φανῆ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ὁ ποιητὴς ἀντιμετώπιζε τὸ ἐπερχόμενο τέλος τῆς ζωῆς του»⁽³⁷⁾.

Ἴσως, ἢ «αὐστηρῆ» κριτικῆ, νὰ εἶναι ἐπιρρεασμένη ἀπὸ διάφορα στιχοπλοκῆματα μερικῶν ποῦ «φιλοδοξοῦν» νὰ κάμουν «χριστιανικὴ ποίηση» καὶ «χριστιανικὴ λογοτεχνία»—καὶ ποῦ κάνουν πολλὴ χειρότερη ζημιὰ καὶ ἀπ' αὐτὴν ἀκόμα τὴν ἀντιπνευματικὴ ποίηση, γιατί διαστρεβλώνουν τὸ καλλιτεχνικὸ συναίσθημα τοῦ λαοῦ. Κι εἶναι ἀλήθεια πὼς «στ' ὄνομα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔχουν λεχθῆ τόσες προχειρότητες, τόσες ἀνοησίες!»⁽³⁸⁾.

Ὅστόσο, μὲ ὅλα τὰ τοῦτα δὲν ἔχει σχέση ὁ Βερίτης. Κι ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὰ καταδικάζει. Στὶς αἰσθητικὲς του μελέτες δὲν καταδικάζει μόνον τὴν τέχνη ποῦ φέρνει στὴν ἄρνηση, ἀλλὰ καὶ κείνη ποῦ ἐκφράζει ἄγουρους συναισθηματισμούς: «Γύρω ἀπ' ὅλα—γράφει—καὶ μέσα σ' ὅλα καὶ στὸ κέντρο, ὁ Θεός. Αὐτὸς πρέπει ν' ἀποτελεῖ καὶ τὸ κέντρο τῆς ποιήσεως, ὄχι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ποῦ συμβαίνει στὴ Θεολογία, ἀλλὰ μὲ ἕναν τρόπο ποῦ ἰδιαίξει στὴν Τέχνη»⁽³⁹⁾.

Ἄλλὰ ἡ «αὐστηρῆ» κριτικὴ παραγνώρισε κι αὐτὸ ἀκόμα τὸ πολυεδρικὸ ταλέντο τοῦ ποιητῆ. «Ὁ Γ. Βερίτης δὲν ἦταν μονόπλευρο ταλέντο, ἀλλὰ πολυδιάστατος, δημιουργι-

κὴ προσωπικότης, μὲ εὐρεῖς πνευματικὸς ὀρίζοντες, γι' αὐτὸ καὶ διεκρίθη σὲ ποικίλους τομεῖς τοῦ Λόγου. Ἐπῆρξεν ἀρθρογράφος λαμπρός, δοκιμογράφος ἐξαιρετος, μελετητὴς ἀκαταπόνητος, δοκιμασμένος ἐρευνητὴς τῆς ἱστορίας, αἰσθητικὸς μὲ πραγματικὴ συγκρότηση καὶ ὄξυς παρατηρητικὴς τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων»⁽⁴⁰⁾.

Δυστυχῶς, ὁ Βερίτης, ἔφυγε πολὺ νέος καὶ δὲν πρόλαβε νὰ ολοκληρώσει τὴν προσφορά του. Ἐφυγε ἀκριβῶς τὴν ὥρα ποῦ ἄρχιζε τὴ μεγάλη δημιουργικὴ του πορεία. Κι ἦταν κρίμα, ὄχι γιατί τὰ Νεοελληνικὰ Χριστιανικὰ Γράμματα χάσανε ἕναν ποιητὴ, ἀλλὰ γιατί στερήθηκαν τὸν θεωρητικὸ τῆς Χριστιανικῆς Λογοτεχνίας.

Βεβαίως ὁ Βερίτης δὲν προβληματίζει, μὲ τὴν ἔννοια ποῦ ἀναφέραμε πρὶ πάντων. Ὁ Βερίτης, σὰν λογοτέχνης καὶ σὰν ἄνθρωπος, εἶναι ὁ δὲ ἡ γ η τ ι κ ὸ ς, μὲ ἀκατανίκητο πάθος στὴν ἀποστολὴ του· στὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς, ὅπως τὸν ἔβλεπε ἐκεῖνος. Ἄλλὰ τέτοιες μορφές φέρουν πάντα διχογνωμίες στοὺς κριτικούς. Οἱ πρὶ πολλοὶ τίς λογαριάζουν γιὰ παράξενες, γιὰ ἰδιόρρυθμες. Λίγοι μπόρεσαν νὰ νιώσουν τὸ μεγάλο πάθος τοῦ Βερίτη: «Τ' αὔριο νὰ χτίσουμε καλύτερο ἀπ' τὸ χτές»! Αὐτὸ τὸ ἰδανικὸ ποῦ φτάνει στὰ ὅρια τῆς παραφροσύνης γιὰ τὸν ἄνθρωπο τῆς ἀτομιστικῆς ἐποχῆς. Ἄλλὰ χωρὶς τέτοια ἰδανικά, χωρὶς τέτοιες παραφροσύνες ἡ ζωὴ μας θὰ ἦταν μαρτύριο. «Χαρὰ στὸ νέο ποῦ θαρρεῖ πὼς ἔχει χρέος νὰ ξαναδημιουργήσει τὸν κόσμο· νὰ τὸν κάμει πρὶ συμφῶνο μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ δικαιοσύνη· πρὶ συμφῶνο μὲ τὴν καρδιά του· ἀλλοίμονο σὲ ὅποιον ἀρχίζει τὴ ζωὴ του χωρὶς παραφροσύνη»⁽⁴¹⁾!

Κι ὁ Γ. Βερίτης ἦταν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς νέους ποῦ πιστεύουν στὸ χρέος. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ὀδηγητικὴ του μορφὴ ἀκτινοβολεῖ ὡς τὰ σήμερα.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

37. Βλ. «Ἀπαντα-ποιήματα, ὡς ἄνωτ., σ. 203.

38. Βλ. Π. Μελίτη, πρόλογος στὸ «Τραγοῦδι τοῦ παιδιοῦ»-Ἀνθολογία τῆς «Δαμασκοῦ», Ἀθήνα, 1948, σ. 6.

39. Βλ. «Λογοτεχνία καὶ Ἰδανικά»-Ἀπαντα-Πεζᾶ Ι, ὡς ἄνωτ., σ. 55.

40. Βλ. Σ. Ἀρτεμάκη: «Μιὰ ποιητικὴ φυσιογνωμία», Ἐφημ. «Ἐθνος», 9.5.68.

41. Βλ. Ν. Καζαντζάκη: «Ἀναφορὰ στὸν Γκρέκο».

ΣΥΧΡΟΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΗ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΡΩΣΙΑ

Στη Σοβιετική Ρωσία, υπάρχει δημιουργική λογοτεχνία παρά τὰ τρομακτικά ἔμπόδια. «Σοσιαλιστικός ρεαλισμός» εἶναι ἡ ὀνομασία τῆς κατευθυντηρίου γραμμῆς, πού τὸ καθεστῶς ἐπιβάλλει στοὺς συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ μεταβάλλουν τὴ δημιουργικὴ λογοτεχνία, σὲ ὄργανο πολιτικῆς προπαγάνδας. Ποιήματα, διηγήματα, μυθιστορήματα, θεατρικὰ ἔργα πρέπει ὅλα νὰ ἀποδεικνύουν τὸ πῶς τὸ κάθε ἄτομο στὴ σοβιετικῇ κοινωνίᾳ θὰ πρέπει νὰ αἰσθάνεται, νὰ σκέπτεται καὶ νὰ ἀντιδρᾷ μέσα στὸ περιβάλλον του, καὶ πῶς ὅλοι θὰ πρέπει νὰ συμπεριφέρονται καὶ ν' ἀντιλαμβάνονται τὴ ζωὴ.

Οἱ ἄρχηγοὶ τοῦ κόμματος στὴ σοβιετικὴ ἔνωση γνωρίζουν καλὰ τὸν ἰδιόμορφο χαρακτήρα τοῦ ρωσικοῦ μυαλοῦ καὶ τὴν τάσι του νὰ σκέπτεται μὲ εἰκόνες μᾶλλον παρά μὲ τὴ λογικὴ. Οἱ κλασσικοὶ τῆς λογικῆς κομμουνιστικῆς σκέψεως — Marx, Engels, Lenin — παραμένουν ξένοι σ' ἕνα κόσμον, τὰ αἰσθήματα τοῦ ὁποῖου ἐκφράζονται παραστατικὰ ἀπὸ τὸν ποιητὴ Sergei Essenin:

Αὐτὰ τὰ βιβλία, φυσικά, ποτέ δὲν διαθάζω,

Κανένας ἄνεμος δὲν θὰ μ' ἀναγκάσῃ νὰ τὸ κάμω...

Τὸ κομμουνιστικὸ κόμμα στὴ σοβιετικὴ Ρωσία θέλει οἱ ποιητῆς, μυθιστοριογράφοι καὶ θεατρικοὶ συγγραφεῖς νὰ μεταφράζουν τὶς ἀποφάσεις καὶ τὴν πολιτικὴ γραμμὴ του στὴ γλῶσσα τῆς τέχνης, οὕτως ὥστε νὰ «φθάνουν» στὸ λαὸ καὶ ν' ἀφομοιώνονται καλλίτερα ἀπ' αὐτόν. Ἄλλὰ, οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ συγγραφεῖς δὲν εἶναι διατεθειμένοι νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν δημιουργικὴ τους ἐ-

λευθερία. Ἐδῶ καὶ πενήντα χρόνια ἔχει ἐκσπάσει ἕνα εἶδος διελκυστίδος. Κάθε φορὰ πού τὸ βαρὺ κάλυμμα καταπιέζει τὴ λογοτεχνία, παρουσιάζεται μιὰ σχισμὴ ἀπὸ τὴν ὁποία διαπερνοῦν πράσινοι θλαστοὶ πραγματικῆς ποιητικῆς τέχνης.

Σ' αὐτὸ τὸν ἀγῶνα ἡ ρωσικὴ λογοτεχνία βοηθιέται ἀπὸ τὴν ἔμφυτη τάσι της στὸ νὰ χρησιμοποιηθῇ σύμβολα καὶ ἀλληγορίες, μιὰ τάσι πού ἐνθαρρύνεται τόσο ἀπὸ τὴ ρωσικὴ ἱστορία τοῦ δεσποτισμοῦ, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν «εἰκονιστικὴ» νοοτροπία τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Ἄρκετὰ περίεργος ἡ ἐπίσημη κριτικὴ τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας ἰσχυροποιεῖ αὐτὸ τὸ ἔμφυτο χαρακτηριστικόν, ἐπειδὴ διδάσκει τοὺς ἀναγνώστες, ἀλλὰ καὶ τοὺς συγγραφεῖς, νὰ διερευνοῦν τὸ κάθε καλλιτεχνικὸ ἔργο γιὰ ἐρμηνεῖς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ἔτσι δίδονται καλῆς εὐκαιρίας γιὰ ἕνα εἶδος ἀνεπισήμου διαλόγου μεταξὺ συγγραφέων καὶ τῶν ἀναγνωστῶν των, ὁ ὁποῖος δὲν γίνεται ἀντιληπτὸς ἀπὸ τοὺς μὴ μυημένους στὴ ρωσικὴ νοοτροπία. Ὁ ἀναγνώστης στὴ σοβιετικὴ Ρωσία ἔμαθε ἀπὸ καιρὸ νὰ διαβάξῃ «μεταξὺ τῶν γραμμῶν», μὰ δὲν εἶναι λιγώτερο ἀλήθεια πῶς ὁ σοβιετικὸς συγγραφέας ἔχει μάθει νὰ γράφῃ μεταξὺ τῶν γραμμῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στάλιν μερικοὶ συγγραφεῖς ἀπεπειράθησαν μιὰ εἰλικρινῆ καὶ τίμια τοποθέτησι. Βρίσκομε τὴν τάσι αὐτὴ περισσότερο μεταξὺ τῶν νεωτέρων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔνοιωσαν τὴν ἀπεχθὴ καὶ παραλυτικὴ ἐπίδρασι τῆς ἐξουσίας τοῦ Στάλιν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ Evgeni Evtu-

shenko, Iosif Brodsky, Andrei Voznesensky, Michail Kazakov, Vasili Aksenov και άλλοι. Το ίδιο αληθεύει και για μερικούς από τους συγγραφείς της προηγούμενης γενιάς — Boris Pasternak, Kornei Chukovsky, Ilya Ehrenburg, Constantine Paustovsky — οι όποιοι επέτυχαν ένα είδος «θάρρος τῶν γηρατειῶν» σὰν νὰ ἔλεγαν: «Υπήρξαμε φοβισμένοι σ' ὄλη μας τὴ ζωὴ, μὰ τώρα πού πλησιάζει τὸ τέλος μας ἄς ἀναθαρρέψουμε κ' ἄς τολμήσωμε νὰ πούμε ὅ,τι πρέπει νὰ εἰπωθῆ, ἔτσι κάποια καλὴ ἀνάμνησι θὰ μείνῃ ἀπὸ μᾶς στὰ χρόνια πού θὰ ἔλθουν». Αὐτὸ τὸ «θάρρος τῶν γηρατειῶν» παρουσίασε τὸν Doctor Zhivago, τοῦ Ehrenburg «People and Years» και πολλὰ ἄρθρα ὑπὲρ τῆς δημιουργικῆς ἐλευθερίας στὴ λογοτεχνία, ἀκόμη και προσπάθειες συμπαράστασως στοὺς νέους συγγραφείς πού κατηγορήθηκαν ἀπὸ τὸ καθεστῶς, ὅπως οἱ Siniavsky και Daniel.

Τὸ 1965 ὁ γνωστὸς συγγραφέας παιδικῶν βιβλίων Kornei Tehukovsky, τύπωσε ἕνα ἄρθρο μὲ τίτλο «Ἡθικὴ ἀγραμματισμὸς» στὸ ὁποῖο γράφει ὅτι: «ὁ νέος ὁ ὅποιος ποτὲ δὲν συνεπάρθηκε ἀπὸ τὴ λογοτεχνία, τὴν ποίησι, τὴ μουσικὴ ἢ τὴν τέχνη, ὁ ὅποιος ποτὲ δὲν δοκίμασε αὐτὴ τὴν συγκινησιακὴ ἀνάπτυξι, θὰ παραμείνῃ ἕνα διανοητικὸ τέρας παρὰ τὶς τυχόν ἐπιτυχίες του στίς ἐπιστήμες ἢ τεχνικὲς σπουδές... Ἐν τούτοις στὴ μελέτῃ τῆς ρωσικῆς λογοτεχνίας τὰ παιδιὰ μας διδάσκονται κυρίως — σιωπῇ, ἀνειλικρίνεια, ὑποκρισία. Οἱ μαθηταὶ παρακινουῦνται νὰ προτιμοῦν συγγραφείς, οἱ ὅποιοι δὲν τοὺς συγκινοῦν, νὰ παραποιοῦν πονηρὰ και ν' ἀποκρύπτουν τὴν πραγματικὴ τους γνώμη γιὰ συγγραφείς, πού ἐπιβάλλει τὸ πρόγραμμα τοῦ σχολείου, και νὰ διαδηλώνουν ἐνθουσιασμὸ γιὰ συγγραφείς πού ἀπλῶς τοὺς κάνουν νὰ χασμουροῦνται».

Αὐτὲς οἱ θαρραλέες διαμαρτυρίες ἀπευθύνονται σ' αὐτὴ τὴ νεώτερη γενιά προβάλλουν τὴν ἰδέα τῆς θυσίας στ' ὄνομα τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας

(Pasternak), τὶς αἰώνιες ἠθικὲς ἀξίες, τὰ ἰδεώδη τῆς καλωσύνης. Θέλουν ἡ νέα γενιά νὰ μεγαλώσῃ σὲ περιβάλλον καλωσύνης και ἀνθρωπιάς ἐν ἀντιθέσει μὲ τὴν προηγούμενη, ἡ ὁποία διαπαιδαγωγήθηκε σὲ κλίμα ἐχθρότητος μεταξὺ κοινωνικῶν τάξεων και τυφλῆς ὑποταγῆς στὸ κόμμα.

Τώρα στὴν 50ῃ ἐπέτειο τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ προπαγάνδα τοῦ κόμματος συνεχίζει νὰ ἐπαναλαμβάνη και πάλι τὶς λέξεις τοῦ Λένιν τὶς ὁποῖες ἀπηύθυνε στὸ τρίτο Συνέδριο τῆς COMSOMOL: Δὲν ὑπάρχει αἰώνια ἀληθινὴ ἠθικὴ, ὑπάρχουν μόνο διάφοροι ἠθικοὶ κανόνες διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων και ὁ κομμουνισμὸς εὐρίσκεται ἀντιμέτωπος στὰ παραμύθια περὶ αἰωνίων ἠθικῶν ἀξιών: ἡ δικὴ του ἠθικὴ ἐξυπηρετεῖ τὰ συμφέροντα τοῦ προλεταριάτου στὸν ἀγῶνα του γιὰ τὴν δημιουργία τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας! Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Στάλιν ἀρκετοὶ συγγραφεῖς και ἐπιστήμονες τάχθηκαν ὑπὲρ τῶν «αἰωνίων ἠθικῶν ἀξιών», ἐπὶ παραδείγματι τὸ ἄρθρο τοῦ Effraimson, διδάκτορος βιολογίας, εἰς τὴν Literaturnaya Gazeta No 27. «Ἀξίες, ὅπως ἡ ἀκεραιότης, ἡ καλωσύνη κλπ., ἀποτελοῦν μιὰ φυσικὴ ἔκφρασι τοῦ ἀνθρώπου, ἀκριβῶς ὅπως ἡ ἰκανότης τῆς δράσεως, τῆς ἀκοῆς και τῆς σκέψεως. Ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι μόνον προϊόν τοῦ περιβάλλοντός του, δὲν εἶναι μόνον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐφαρμογῆς τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων. Ὁ ἀνθρώπος εἶναι κληρονόμος τῶν κοινωνικῶν, ἠθικῶν και αἰσθητικῶν ἀξιών, τὶς ὁποῖες καλλιεργεῖ και μεταφέρει στὰ παιδιὰ του και αὐτὲς οἱ ἀξίες εἶναι αἰώνιες».

Ἐνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ ἐδάφιο μπορεῖ ν' ἀναφερθῆ ἀπὸ ἕνα ἄρθρο τοῦ A. Sharov, «Οἱ ἐνήλικοι στὴ χώρα τοῦ παιδικοῦ κόσμου» (Novi Mir. No 10, 1965)». «Ἄς χρησιμοποιοῦμε ὄλη, ὅση ὑπάρχει στὸν κόσμον καλωσύνη, ὄλη μας τὴ φαντασία, αὐτὸ τοῦτο τὸ αἷμα τῆς καρδιάς μας στὸ νὰ ἀπωθήσωμε τὶς ἐπερχόμενες καταστροφές και τὰ θάσσανα...

Τὸ ἐπίπεδο τῆς σκληρότητος στὴν ἀν-

θρώπινη κοινωνία μερικές φορές μειώνεται και σε άλλες περιόδους αυξάνει μέχρι τρομακτικού σημείου. Τέτοιες περιόδους ήταν: της Ίερās Ήξετάσεως, Ίθάν του Τρομερού, και ή πιό πρόσφατη περίοδος του Auschwitz». Ο συγγραφέας δέν αναφέρει την εποχή της μεγαλύτερης σκληρότητος του Στάλιν, αλλά γνωρίζει ότι ό άναγνώστης θά την σκεφθῆ και θά γνωρίζη και τό γιατί δέν αναφέρθηκε.

Ή άνατροφή τών παιδιών είναι τό ζωτικό σημείο μιās έντόνου αντίγνωμίας μεταξύ τών δογματιστών του κόμματος, οί όποιοι κρατούν άκόμη θέσεις-κλειδιά στο έκπαιδευτικό σύστημα της χώρας άφ' ενός και τών νέων καλής θελήσεως ανθρώπων άφ' έτέρου. Στη Literaturnaya Gazeta (No 37, 1967) ό V. Suhomlinsky καταπολεμεί τά άξιώματα του κομμουνιστικού κόμματος. Γράφει: «Είμαι πεπεισμένος και τίποτα δέν θά με κάμη ν' αλλάξω γνώμη, πώς μόνο ή θεότης, ή καλωσύνη, μόνον ή άγάπη — είναι παντοδύναμες... Δέν μπορούμε ν' άναγκάσωμε κανένα στο νά είναι καλός. Ή κακία, ή άπονια πότδέν δέν δημιουργησαν καλωσύνη».

Μή έχοντες αντίληψη αυτών τών θεμελιωδών έλατρίων έξεχόντων μελών της ρωσικής διανοήσεως δέν μπορούμε ν' αντίληφθούμε πλήρως τις τάσεις της σύγχρονης λογοτεχνίας στη σοβιετική Ρωσία.

Ή μετανοών κομμουνιστής.

Τά μυθιστορήματα και οί ιστορίες κατά τά μέσα του 19ου αιώνος συχνά παρουσιάζουν τόν «μετανοιωμένο εύγενή» — προϊόν του είδους της σκέψεως, ή όποία προετοίμασε τό έδαφος για την άπελευθέρωση τών δουλοπαροίκων. Στη σοβιετική λογοτεχνία της τελευταίας πεντηκονταετίας συναντούμε τόν «μετανοιωμένο κομμουνιστή» — προϊόν της βαθειάς πνευματικής κρίσεως μέσα στην άρχουσα τάξη της σοβιετικής κοινωνίας. Τόσο ό μετανοιωμένος εύγενής, όσο και ό μετανοιωμένος κομμουνιστής, ύπήρξαν τό άποτέλεσμα τών ανθρώπι-

νων βασάνων, τών τύψεων συνειδήσεως μεταξύ τών εύνοουμένων, οίκτου για τά καταπιεσμένα και φοβισμένα ανθρώπινα πλάσματα. Ήάν οί σύγχρονοι σοβιετικοί συγγραφείς είχαν την έλευθερίαν της δημιουργίας και τις συνθηκες περιβάλλοντος οί όποίες έφεραν στο φώς τά έργα τών Turgenev, Tolstoy, Dostoiensky, τό θέμα του «μετανοιωμένου κομμουνιστή» θά αναπτύσσετο σ' ένα άπό τά κεντρικά θέματα της σύγχρονης ρωσικής λογοτεχνίας.

Στό μυθιστόρημα του Granin «Δική μου Γνώμη» (1956) ό διευθυντής ένός έπιστημονικού Ινστιτούτου, Minaev, ξανασκέπτεται και έξετάζει τή ζωή του: «Ήταν άνθρωπος ύποταταγμένος σε θλάκώδεις άμαθείς. Ήλεγε πράγματα που δέν τά πίστευε ό ίδιος. Ήπαινούσε, όταν θάπρεπε νά έπικρίνη. Ήταν τά πράγματα έφθασαν στο άπροχώρητο, έσιώπησε. Ή σιωπή είναι ή πιό θολική μορφή της ψευτιάς... Ή κατάλογος τών χρεών προς την άκεραιότητά του έμεγάλωνε... Πάντα έσχεδιάζε νά γίνη τίμιος άπό της αύριον...».

Καθεστώς τρόμου.

Τό θέμα της πολιτικής φοβίας κατά την διάρκεια της έξουσίας του Στάλιν ήλθε στην έπιφάνεια τό 1956 μετά τό 20ό Συνέδριο του Κόμματος, όταν ό Khrushchev άπεκάλυψε δημοσίως μερικά άπό τά έγκλήματα που διαπράχθησαν άπό τή δύναμη του κόμματος. Τρόφιμοι φυλακών και στρατοπέδων συγκεντρώσεως έγιναν ξαφνικά ήρωες μερικών θιβλίων: του Dudintsev «Ήχι μόνο με ψωμί», του Nechelin «Σκληρότης», του Nikolaev «Μάχη καθ' όδόν», του Tvardovsky «Παιδικός φίλος» και πολλά άλλα. Τά πρώτα θιβλία περιέγραφαν συλλήψεις και άνακρίσεις, τό πώς τέτοιες συλλήψεις επηρέαζαν τούς ανθρώπους που παρέμεναν έλεύθεροι, αλλά οί περιγραφές ήταν πάντοτε πολύ σύντομες. Ήστορίες ανθρώπων που είχαν γυρίσει άπό στρατόπεδα συγκεντρώσεως άρχισαν νά θλέπουν τό φώς της δημοσιότητας γύρω στο 1960. Το

Solzhenitzin «Μιά μέρα στη ζωή του Ίθβάν Ντενίσοβιτς» είναι το πιο δυνατό απ' αυτά, τόσο για τις αλήθειες του, όσο και από απόψεις λογοτεχνικού ταλέντου. Τά άπομνημονεύματα του Στρατηγού (Gorbatov, του Aldan-Senenov «'Ανάγλυφο σ' ένα θράχο», του Βον-δλγεν «Ήσυχία και δύο», του Βγκον «'Ο νεκρός δέν μπορεί νά θλάψη», όλα πραγματεύονται τό ίδιο θέμα.

Τό θέμα τής πολιτικής φοβίας σχεδόν κατέκλυσε τή σοβιετική λογοτεχνία, αλλά ή ήγεσία του κόμματος έφερε ένα τέλος στο θέμα αυτό. Μετά τή δημοσίευσι του «'Ο νεκρός δέν μπορεί νά θλάψη» στη Νουγ Μιρ τό 1966 τό θέμα ουσιαστικά έτέθη σέ άπαγόρευση. Ή ήγεσία του κόμματος προσπαθούσε αδιάκοπα νά χαλιναγωγήσθ τό θέμα και νά τό μεταβάλη σέ έργαλειό της: Τό καθεστώς του τρόμου έξηγήθηκε σάν άποτέλεσμα τής προσωπικής σκληρότητας του Στάλιν και οί καλοί κομμουνιστάι περιεγράφησαν ως οί άκατάβλητοι ήρωες μέσα σ' ένα περιβάλλον κολάσεως στρατοπέδων και φυλακών. Ύπετίθετο ότι παρέμεναν πιστοί στο κομμουνιστικό κόμμα, άκόμη και μετά από χρόνια φυλάκισεως. Στο «'Απόκρημνος δρόμος» του Ε. Γινζβιργ τό όποιο τυπώθηκε πρόσφατα στο έξωτερικό, άν και περιγράφει πολύ πιστά τή ζωή σ' ένα στρατόπεδο συγκεντρώσεως, διατηρεί αυτή τήν άπόδοσι του «καλού κομμουνιστού». Έν τούτοις, στήν πραγματικότητα τά πράγματα ήταν πολύ διαφορετικά. Ή ζωή στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως χτύπησε πιο σκληρά αυτούς που άνηκαν σέ μεγάλους πολυπληθείς οργανισμούς, όπως ό στρατός, τό κόμμα κλπ. Ριγμένοι μέσα στη ζούγκλα των στρατοπέδων των φυλακών, έπεσαν στήν άφάνεια και δέν μπόρεσαν νά έπιζήσουν ως άτομα. 'Ο διανοητικός πόνος των μελών του κόμματος ήταν ιδιαίτερος άφόρητος, διότι ήταν τό δικό τους κόμμα που τους είχε καταδικάσει. Πολύ περισσότερη αντίσταση και δύναμι θά θρή κανείς στους «μοναχικούς», τους

εγωϊστές — χωρικούς, έγκληματίες κάθε είδους, και σ' εκείνους τους διανοουμένους που είχαν γερά νεύρα και δυνατές γροθίες. Στην ιστορία του Solzhenitzin, ό Fitnkoff, πρώην μέλος του κόμματος, ό όποιος είχε κάποτε ένα αξιόλογο διοικητικό πόστο, είναι ένας άπελπισμένος «ζωντανός νεκρός». Ένα παραπλήσιο θέμα άποτελεί ή ιδέα ότι τό καθεστώς του Στάλιν δέν θά πρέπει νά επανεγκατασταθί.

'Ενοχή έμπρός στη γυναίκα.

Πιστεύω ότι τό πιο σημαντικό θέμα τής σύγχρονης λογοτεχνίας στη σοβιετική Ρωσία είναι τό θέμα: «ένοχή του άνδρος έμπρός στη γυναίκα», ή ένοχή του έμπρός στη μητέρα, τή σύζυγο, τή νύφη, έμπρός στη Μητέρα Ρωσία. Τό θέμα έγινε γνωστό γύρω στο 1950, με τον αντίλαλό του στο θέμα τής συγκρούσεως μεταξύ τής αγάπης στο ανθρώπινο γένος άφ' ενός και στο καθεστώς άφ' έτέρου. Στο «Σονέτο του Πετράρχη» του Ρογοδίν, ό ήρωας Suhodolov, ένας πολιτικός μηχανικός με ύπεύθυνη θέσι άγαπά μια κοπέλλα και θέλει νά τήν πάρη γυναίκα του. Τό άφεντικό του στο κόμμα τό θεωρεί αυτό σάν ένα ρήγμα στήν ήθική και στους κανόνες του κόμματος. Σε μια συνέντευξη στο κόμμα τό άφεντικό ζητά έξηγήσεις:

«'Οχι δέν θά μιλήσω γι' αυτό, όχι σέ κανένα!»

«Δέν καταλαβαίνεις; σέ ποιόν αρνείσαι νά μιλήσης;

'Αρνείσαι νά μιλήσης στο Κόμμα».

«Ύπάρχουν πράγματα τά όποια δέν μπορείς νά συζητήσεις με τό κόμμα».

'Ο Suhodolov ύποχρεώνεται τελικά ν' αφήση τήν κοπέλλα και νά προδώση τήν αγάπη της.

'Ο ποιητής Β. Slutzky έκφράζει έπίσης τό αίσθημα τής ένοχής του άνδρος:

«'Ολοι άπεθαρρύνθησαν — ή γυναίκα
όχι

Σ' έποχή λοιμού και πείνας

'Ελίκνιζαν άμίλητες παιδικά κρεβατάκια

Σώζοντας τους γιούς μας για μάς.

ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΩΝ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ

Τὴν 29ην Ἰουλίου ἐδημοσιεύθη ἡ μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος ἀναμενομένη Ἐγκύκλιος τοῦ Πάπα ἢ σχετικὴ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας (Humanae Vitae).

Ὅλος ὁ κόσμος ἀνέμενε μετ' ἀδημονίας ποῖαν θέσιν θὰ ἐλάμβανε ἡ ἐπίσημος Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ τοῦ τόσο φλέγοντος αὐτοῦ θέματος.

Ἡ δημοσίευσις τῆς Ἐγκυκλίου ἄλλους ἱκανοποίησε καὶ ἄλλους ἀπεγοήτευσεν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἀνέμενον φιλελευθερωτέραν ἀντιμετώπισιν τοῦ ζητήματος ὑπὸ τοῦ Πάπα. Ὁ Ρωμαῖος Ποντίφηξ ὅμως ἐνέμεινε εἰς τὴν παραδοσιακὴν καθολικὴν γραμμὴν, τὴν ὁποῖαν εἶχον ἀκολουθήσει καὶ οἱ προηγούμενοι αὐτοῦ Πάπα, (ὁ Πίος XI εἰς τὴν Ἐγκύκλιόν του Casti Connubii τῆς 31ης Δεκεμβρίου 1930, ὁ Πίος XII εἰς τὴν προσφώνησίν του πρὸς τοὺς καθολικοὺς ἐπισκόπους Magnificate Dominum τῆς 2ας Νοεμβρίου 1954 καὶ ὁ Ἰωάννης XXIII εἰς τὴν Ἐγκύκλιόν του Mater et Magistra τῆς 15ης Μαΐου 1961).

Αἱ ἀντιδράσεις ὑπῆρξαν ποικίλαι. Ἡ Καθολικὴ Ἱεραρχία ἐδέχθη ἐν τῷ συνόλω τῆς εὐμενῶς τὴν Ἐγκύκλιον. Οὕτω, ὁ Καρδινάλιος τῶν Παρισίων Μαρτὺ ἐδήλωσεν: «Ἐκφράζομεν τὴν εὐγνωμοσύνην μας πρὸς τὸν Πάπαν... Ἡ πιὸ μεγάλη ὑπηρεσία τὴν ὁποῖαν ἠμποροῦσε νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν χριστιανωσύνην καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ὁλόκληρον, ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτό, ἦτο νὰ παρουσιάσῃ ἐκ νέου, εἰς ὄλην τὴν καθαρότητά της, τὴν σταθερὰν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας... Δεχόμεθα τὰς ἀποφάσεις τοῦ Πάπα μὲ σεβασμόν»⁽¹⁾.

Ὁ Καρδινάλιος Οὐρμπάνι ἐπίσης ἀπὸ μέρους ὄλων τῶν Ἰταλῶν ἐπισκόπων διὰ τηλεγραφήματός του ἐξέφρασε τὴν ἱκανοποίησιν καὶ τὰς εὐχαριστίας τῆς Ἰταλικῆς Ἱεραρχίας διὰ τὴν Ἐγκύκλιον.

Παρουσιάσθησαν ὅμως καὶ περιπτώσεις Καθολικῶν ἐπισκόπων οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν μὲ σκεπτικισμόν τὴν Ἐγκύκλιον. Τοιαῦτα εἶναι π. χ. αἱ περιπτώσεις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Μονάχου Καρδινάλιου Νταίφνερ καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Οὐτρέχτης Καρδινάλιου Ἀλφρινκ. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἐδήλωσεν: «Αἱ Ἐγκύκλιοι δὲν εἶναι ποτὲ ἀλάθητοι, τοῦλάχιστον ἐν ὧσιν ὁ Πάπας δὲν τὸ ὑπογραμμίζει εἰδικῶς. Θὰ εἶναι δύσκολον διὰ τοὺς κληρικοὺς νὰ κατανοήσουν καὶ νὰ θελήσουν νὰ ἐφαρμόσουν τὴν Ἐγκύκλιον. Ἡ ἀτομικὴ συνείδησις παραμένει ὁ ὅρος ὁ πιὸ σπουδαῖος εἰς τὰ ζητήματα αὐτά...»⁽²⁾.

Πολλοὶ ὅμως Ρωμαιοκαθολικοὶ θεολόγοι ὑπῆρξαν πιὸ ριζοσπαστικοὶ εἰς τὰς ἀντιδράσεις των ἀπέναντι τῆς Ἐγκυκλίου. Ὁ καθηγητὴς Hans Küng τῆς Τυβίγγης ἐδήλωσεν ὅτι «ἡ Ἐγκύκλιος δὲν εἶναι ἀλάθητος καὶ ὅτι δυνατόν νὰ προκαλέσῃ μίαν δευτέραν ὑπόθεσιν Γαλιλαίου». Ἐνας Βέλγος Ἰησοῦϊτης ὁ π. Antoine Delerrière εἰς συνέντευξίν του πρὸς τὸ ραδιόφωνον ἐδήλωσεν ὅτι «προσωπικῶς αὐτὸς ἀπεκαρδιώθη ἀπὸ τὴν Ἐγκύκλιον» καὶ πιστεύει ὅτι τὴν γνώμην του συμερίζονται πολλοὶ καθολικοὶ Βέλγοι.

Καὶ τὸ κοινὸν ἐδέχθη διαφοροτρόπως

Internationales» (I. C. I.). Supplement, Aout 1968, p. XIV.

2. I. C. I. αὐτόθι: 6. XV.

3. I. C. I. αὐτόθι: 6. XIII.

1. Περιοδικόν: «Informations Catholiques

τὴν Ἐγκύκλιον. Κατὰ τὸ Πρακτορεῖον Ρώυτερ τὰ 50% τῶν Καθολικῶν τοῦ Ρίο Ἰανέϊρο δὲν εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὴν Ἐγκύκλιον. Κατὰ τὴν «Νταίυλυ Τέλεγκραφ» τὰ 40% τῶν Ἀγγλων Καθολικῶν δὲν θὰ ὑπακούσουν εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὴν Ὀλλανδίαν μόνον 20% τῶν Καθολικῶν συνετάχθησαν μὲ τὸ μέρος τῆς Ἐγκυκλίου⁽⁴⁾.

Ἡ Ἐγκύκλιος δὲν συνετάχθη ἐσπευσμένως, ἀλλ' ὑπῆρξε προῖδον συντόνου ἐρευνης καὶ μελέτης μιᾶς ὀλοκλήρου τετραετίας. Ὁ Πάπας εἶχε συστήσει ἐιδικὴν ἐπιτροπὴν ἐκ κληρικῶν, ἱατρῶν καὶ γονέων διὰ νὰ μελετήσουν τὸ θέμα καὶ νὰ τοῦ παρουσιάσουν τὰ πορίσματα. Ἡ ἐργασία ὑπῆρξε σκληρὰ καὶ τὰ πορίσματα ὄχι ὁμόφωνα. Ὁ ἴδιος ὁ Πάπας ἐδήλωσεν ὀλίγον μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς Ἐγκυκλίου: «Τὸ θέμα μᾶς ἔκαμε νὰ ὑποφέρωμε πνευματικῶς πολὺ. Ποτὲ δὲν αἰσθανθήκαμε ὅπως αὐτὴν τὴν φορὰν τὸ θάρος τῆς ἀποστολῆς μας. Ἐμελετήσαμε, συνεζητήσαμε ὅσον μᾶς ἦτο δυνατόν καὶ προσευχηθήκαμε πολὺ... Πόσες φορὲς εἶχαμε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι θὰ καταποντισθῶμεν ἀπὸ τὸν ὄγκον τῶν ποικίλων καὶ ἀλληλοσυγκρουομένων πορισμάτων... Πόσες φορὲς αἰσθανθήκαμε νὰ τρέμωμεν ἔμπροσθεν τοῦ διλημματος μιᾶς εὐκόλου συμμορφώσεως πρὸς τὰς τρεχούσας ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἀντιλήψεις καὶ μιᾶς ἀποφάσεως ποῦ ἡ σημερινὴ κοινωνία θὰ τὴν ἐδέχετο μὲ δυσκολίαν»⁽⁵⁾.

Ἄλλ' ὅς ἴδωμεν ποῖον εἶναι τὸ περιεχόμενον τῆς πολυκρότου αὐτῆς Ἐγκυκλίου τοῦ Πάπα. Λόγω τῆς ἐκτάσεώς της θὰ παρουσιάσωμε μόνον τὰ κύρια καὶ τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα σημεῖα αὐτῆς.

★ ★ ★

Κατ' ἀρχὰς ἡ Ἐγκύκλιος τονίζει τὸ μεγαλεῖον ἀλλὰ καὶ τὴν εὐθύνην τῆς πατρότητος καὶ μητρότητος: «Τὸ σοβαρώτατον καθήκον τῆς μεταδόσεως τῆς ζωῆς λέγει, τὸ ὁποῖον καθιστᾷ τοὺς συζύγους ἐλευθέρους καὶ ὑπευθύνους συνεργάτας τοῦ Θεοῦ, ὑπῆρξε πάντοτε

δι' αὐτοὺς πηγὴ μεγάλης χαρᾶς, συνοδευμένης ἐν τούτοις ἐνίοτε ἀπὸ πολλὰς δυσκολίας καὶ πόνους. Εἰς κάθε ἐποχὴν, ἢ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ εἶχε θέσει εἰς τὴν συνείδησιν τῶν συζύγων σοβαρώτατα προβλήματα ἀλλὰ ἢ σύγχρονος ἐξέλιξις τῆς κοινωνίας παρουσίασε τοιαύτας ἀλλαγὰς, ὥστε νέα ἐρωτήματα τίθενται ἐπὶ τάπητος, ἐρωτήματα τὰ ὁποῖα ἡ Ἐκκλησία δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἀγνοήσῃ, διὰ τὸν λόγον ὅτι τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ἀφοροῦν τόσον πολὺ τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀνθρώπων»⁽⁶⁾.

Ἐν συνεχείᾳ ἀπαριθμεῖ τὰ νέα προβλήματα ποῦ παρουσιάσθησαν εἰς τὰς κοινωνίας τῆς σήμερον: ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ, οἱ ὅροι ἐργασίας καὶ κατοικίας, ἡ θέσις τῆς γυναικὸς εἰς τὴν κοινωνίαν, αἱ ἐπιστημονικαὶ καὶ τεχνικαὶ πρόοδοι αἱ ὁποῖαι ἐπιτρέπουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του μέχρι τοῦ νὰ ρυθμίζῃ καὶ τὸ θέμα τῆς μεταδόσεως τῆς ζωῆς.

Προκειμένου ἐν συνεχείᾳ νὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς τὸ θέμα τοῦ ἐλέγχου τῶν γεννήσεων κάμνει τὴν ἐξῆς χαρακτηριστικὴν παρατήρησιν: «Ὅπως κάθε ἄλλο πρόβλημα ποῦ ἀφορᾷ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, τὸ πρόβλημα τῆς γεννητικότητος πρέπει νὰ ἐξετασθῇ ὄχι μερικῶς καὶ ἀπὸ μίαν μόνον πλευράν — βιολογικὴν ἢ ψυχολογικὴν ἢ δημογραφικὴν ἢ κοινωνιολογικὴν — ἀλλὰ μέσα εἰς τὸ φῶς μιᾶς γενικῆς θεωρήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ προορισμοῦ του, ὄχι μόνον τοῦ φυσικοῦ καὶ γῆϊνου ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑπερφυσικοῦ καὶ αἰώνιου» (παρ. 7).

Πολλοὶ διὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴν χρησιμοποίησιν τεχνητῶν μεθόδων ἐλέγχου τῶν γεννήσεων λέγουσιν ὅτι τοῦτο ἀπαιτεῖ πολλάκις «ἢ συζυγικὴ ἀγάπη» καὶ «ἢ ὑπεύθυνος πατρότης».

Εἰς τὰς δύο αὐτὰς ἐνοστάσεις ἡ Ἐγκύκλιος ἀπαντᾷ: Ἡ συζυγικὴ ἀγάπη

4. I. C. I.: n° 319, 1er Septembre 1968, p. 22.
5. I. C. I.: Supplement, Aout 1968, p. XVIII.

6. I. C. I.: αὐτόθι 6. VII (παράγραφος Ἐγκυκλίου 1).

δέν είναι νοητή παρὰ μόνον ὡς προερχομένη ἀπὸ τὴν πηγὴν τῆς ἀγάπης, τὸν Θεόν. Κάθε προσπάθεια διατηρήσεως ἢ τυνώσεως τῆς ἀγάπης αὐτῆς διὰ τῆς παραβάσεως τῶν νόμων τοῦ Θεοῦ — ὡς εἶναι ὁ τεχνητὸς ἔλεγχος τῶν γεννήσεων — προσβάλλει αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῆς ἀγάπης καὶ τὴν καταστρέφει. «Ὁ γάμος δέν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τύχης ἢ τὸ προϊόν ἀσυνειδήτων φυσικῶν δυνάμεων· εἶναι μία σοφὴ διάταξις τοῦ Δημιουργοῦ διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὸ σχέδιον τῆς ἀγάπης Του» (παρ. 8).

Ἡ συζυγικὴ ἀγάπη διὰ νὰ εἶναι πραγματικὴ πρέπει νὰ ἔχη τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: «Νὰ εἶναι ἀγάπη ἀνθρώπινη δηλ. συγχρόνως αἰσθητὴ καὶ πνευματικὴ!... Νὰ εἶναι ἀγάπη ὁλοκληρωτικὴ, δηλ. ἕνα εἶδος ἐιδικῆς προσωπικῆς φιλίας, χάρις εἰς τὴν ὁποῖαν οἱ σύζυγοι μοιράζονται κάθε πρᾶγμα χωρὶς ἐπιφυλάξεις καὶ χωρὶς ἐγωϊστικοὺς ὑπολογισμοὺς... Νὰ εἶναι ἀγάπη πιστὴ, καὶ ἀποκλειστικὴ μέχρι θανάτου... Νὰ εἶναι τέλος ἀγάπη γόνιμος ἢ ὁποῖα δέν ἐξαντλεῖται μόνον εἰς τὴν κοινὴν ζωὴν τῶν συζύγων, ἀλλ' εἶναι προωρισμένη νὰ συνεχισθῇ διὰ τῆς γεννήσεως νέων συζύγων, ἀλλ' εἶναι προωρισμένη νὰ συνεχισθῇ διὰ τῆς γεννήσεως νέων πλασμάτων...» (παρ. 9).

Ἄφορᾶ τὴν θεωρίαν περὶ «ὑπευθύνου πατρότητος», ἢ Ἐγκύκλιος τὴν υἱοθετεῖ ἀλλὰ ὑπὸ τελείως διαφορετικὴν ἔννοιαν. Ἐνῶ δηλ. οἱ ὄπαδοὶ τῆς θεωρίας αὐτῆς ὑπὸ τὴν «ὑπεύθυνον πατρότητα» ἐννοοῦν τὸ δικαίωμα τῶν συζύγων νὰ ρυθμίζουν κατὰ θούλησιν τὴν αὔξησιν ἢ μὴ τῆς οἰκογενείας ἀναλόγως τῶν οἰκονομικῶν δυνατοτήτων κλπ. ὡς δῆθεν ἔχοντες εὐθύνην διὰ τὴν ζωὴν καὶ ἀνατροφὴν πολλῶν τέκνων, ἢ Ἐγκύκλιος δίδει εἰς τὴν «ὑπεύθυνον πατρότητα» ὄλως διόλου ἰδικόν της νόημα: «Ἐν σχέσει πρὸς τὰς βιολογικὰς λειτουργίας — λέγει — ὑπεύθυνος πατρότης σημαίνει ἀναγνώρισιν καὶ σεβασμὸν τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν... Ἐν σχέ-

σει πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἐνστίκτου καὶ τῶν παθῶν, ὑπεύθυνος πατρότης σημαίνει νὰ ὑπάρχη ἢ ἀπαραίτητος αὐτοκυριαρχία τὴν ὁποῖαν τὸ λογικὸν καὶ ἢ θέλησις ὀφείλου νὰ ἐξασκοῦν ἐπ' αὐτῶν... Ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὰς φυσικὰς, οἰκονομικὰς, ψυχολογικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας ἢ ὑπεύθυνος πατρότης ἐξασκεῖται ἢ διὰ τῆς γενναίας ἀποφάσεως τῆς εἰς μέγαλον ἀριθμὸν αὐξήσεως τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ἢ διὰ τῆς ἀποφάσεως — ἢ ὁποῖα πρέπει νὰ ληφθῇ μόνον διὰ λόγους λίαν σοβαροῦς καὶ πάντοτε ἐν ἀπολύτῳ σεβασμῷ τῶν ἠθικῶν νόμων — προσωρινῆς ἢ ὀριστικῆς ἀποφυγῆς μιᾶς νέας γεννήσεως τέκνου». Καὶ γενικῶς: «Ἡ ὑπεύθυνος πατρότης ὑποδηλοῖ ἀκόμη μίαν βαθεῖαν σχέσιν πρὸς τὸν ἀντικειμενικὸν ἠθικὸν νόμον, τὸν ὀρισθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ ὁποῖου ἢ ἀγαθὴ συνείδησις εἶναι ὁ διερμηνεὺς. Ἡ ἐξάσκησις τῆς ὑπευθύνου πατρότητος λοιπὸν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀναγνώρισιν ὑπὸ τῶν συζύγων τῶν καθηκόντων τῶν ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ τῶν, ἀπέναντι τῆς οἰκογενείας καὶ ἀπέναντι τῆς κοινωνίας, εἰς μίαν ὀρθὴν ἱεράρχησιν τῶν ἀξιῶν» (παρ. 10).

Μετὰ τὰς γενικὰς αὐτὰς παρατηρήσεις ἢ Ἐγκύκλιος εἰσέρχεται εἰς τὸ κύριον θέμα καὶ τονίζει κατ' ἀρχὰς τὴν ἰδιαιτέραν σημασίαν τῶν συζυγικῶν σχέσεων: «Αἱ γενετήσιοι σχέσεις διὰ τῶν ὁποῖων οἱ σύζυγοι ἐνοῦνται εἰς μίαν ἀγνήν ἐνότητα καὶ διὰ μέσου τῶν ὁποῖων μεταδίδεται ἢ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ εἶναι ἀξιαπιστίας καὶ σεβασμοῦ, καὶ δέν παύουν νὰ εἶναι νόμιμοι καὶ εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποῖαν, διὰ λόγους ἀνεξαρτήτους τῆς θελήσεως τῶν συζύγων, προβλέπεται ὅτι θὰ εἶναι ἄγονοι. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔχουν ὡς σκοπὸν νὰ ἐδραιώσουν τὴν ἐνότητα μεταξὺ τῶν συζύγων. Πράγματι, ὅπως ἢ πείρα τὸ πιστοποιεῖ, κάθε συζυγικὴ πρᾶξις δέν ἔχει ὡς συνέπειαν καὶ τὴν γέννησιν μιᾶς νέας ζωῆς. Ὁ Θεὸς μὲ σοφίαν ἔχει καθορίσει νόμους καὶ φυσικὴν ρύ-

θμισιν τῆς γεννητικότητας, εἰς τρόπον ὥστε αἱ γεννήσεις νὰ διαδέχωνται ἀλλήλας εἰς λογικά χρονικά διαστήματα. Ἄλλὰ ἡ Ἐκκλησία ὅταν καλῇ τοὺς ἀνθρώπους νὰ τηρήσουν τὸν φυσικὸν νόμον, τὸν ὁποῖον ἡ ἴδια διερμηνεύει διὰ τῆς ἐπισήμου διδασκαλίας τῆς, διδάσκει ὅτι κάθε συζυγικὴ πρᾶξις πρέπει νὰ μένη ἐλευθέρᾳ εἰς τὴν μετὰδοσιν τῆς ζωῆς» (παρ. 11).

Ἐν ἀντιθέτῳ περιπτώσει, ὅταν ἐσκεμμένως παρεμβάλλωνται ἐμπόδια εἰς γονιμότητα τῆς πράξεως, τότε ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται ἀντιμέτωπος πρὸς τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ συζυγικὴ ἀγάπη χάνει τὸ βαθύτερον νόημά της. «Κάθε γενετήσιος πρᾶξις, ἀπόρροια τῆς συζυγικῆς ἀγάπης, ἡ ὁποία ἀποκλείει τὴν δυνατότητα μεταδόσεως τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν ὁ Δημιουργὸς ἔχει στενωῶς συνυφάνει μετὰ τὴν πρᾶξιν αὐτὴν κατὰ νόμους ἰδιαιτέρους, ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν θεμελιώδη σκοπὸν τοῦ γάμου καὶ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Δημιουργοῦ τῆς ζωῆς. Ὅταν χρησιμοποιοῖ κανεὶς τὸ θεῖον δῶρον τῆς συζυγικῆς ἀγάπης καὶ τῆς συζυγικῆς σχέσεως καὶ δὲν σέβεται τὴν σημασίαν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν φύσιν τῆς γυναίκος καὶ τὴν ἐσωτάτην ἱεράν αὐτῶν σχέσιν, ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν καὶ πρὸς τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ θέλημά του. Ἀντιθέτως, ὅταν χρησιμοποιοῖ κανεὶς τὸ δῶρον τῆς συζυγικῆς ἀγάπης σεβόμενος συγχρόνως τοὺς νόμους τῆς γεννητικότητος, σημαίνει ὅτι ἀναγνωρίζει ὅτι δὲν εἴμεθα ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι οἱ κύριοι τῶν πηγῶν τῆς ζωῆς, ἀλλ' εἴμεθα μᾶλλον οἱ ὑπηρεταὶ τοῦ σχεδίου πού ὁ Θεὸς ἔχει καθορίσει. Πράγματι, καθ' ὃν τρόπον ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἐπὶ τοῦ σώματος του ἐξουσίαν ἀπερίοριστον, ἔτσι δὲν ἔχει τοιαύτην ἐξουσίαν καὶ ἐπὶ τῶν ἱκανοτήτων τῆς μεταδόσεως τῆς ζωῆς, διότι αἱ ἱκανότητες αὐταὶ ἔχουν τὸ πρόνομον νὰ γεννοῦν τὴν ζωὴν, τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἀρχή» (παρ. 13).

Κατόπιν ἡ Ἐγκύκλιος καταδικάζει

ἀπεριφράστως τὴν ἔκτρωσιν, τὴν ἠθελημένην στείρωσιν καὶ τὴν τεχνητὴν παρεμπόδισιν τῆς συλλήψεως: «Ἐν πλήρει συμφωνίᾳ πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς ἀνθρωπίνης καὶ χριστιανικῆς ἐννοίας περὶ γάμου δηλώνομεν ἀκόμη μίαν φοράν — συνεχίζει ἡ Ἐγκύκλιος — ὅτι ἀποκλείεται τελείως ὡς μέσον ρυθμίσεως τῶν γεννήσεων ἡ ἄμεσος διακοπὴ τῆς κυήσεως καὶ προπαντὸς ἡ ἠθελημένη ἔκτρωσις, ἀκόμη καὶ διὰ λόγους θεραπευτικούς. Ὡσαύτως ἀποκλείεται, ὅπως ἄλλωστε ἡ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας τὸ ἔχει πολλὰς φορές δηλώσει, ἡ ἠθελημένη στείρωσις, εἴτε ὀριστικὴ εἴτε προσωρινή, τόσον εἰς τὸν ἄνδρα ὅσον καὶ εἰς τὴν γυναῖκα. Ἐπίσης ἀποκλείεται κάθε ἐνέργεια ἡ ὁποία, εἴτε ἐπὶ τῇ προόψει τῆς συζυγικῆς πράξεως, εἴτε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκτυλίξεώς της, εἴτε κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν φυσικῶν συνεπειῶν τῆς, θὰ ἔθετε ὡς σκοπὸν ὅπως καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν τεκνοποίησιν» (παρ. 14).

Ἡ Ἐγκύκλιος ὁμως ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου νὰ καταφεύγῃ εἰς ἰατρικὰ μέσα διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ σώματός του, ἔστω καὶ ἂν ταῦτα θὰ ἔχουν ὡς συνέπειαν νὰ καταστήσουν τὸν ἄνθρωπον ἀνίκανον πρὸς τεκνοποίησιν, ἀρκεῖ τὸ τελευταῖον τοῦτο νὰ μὴ ἀποτελῇ ἠθελημένην ἐνέργειαν τοῦ ἀσθενοῦς (παρ. 15).

Ἡ Ἐγκύκλιος ἐνῶ ἀποκλείει πᾶν ἄλλο μέσον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τεκνογονίας ἐπιτρέπει τὴν καταφυγὴν τῶν συζύγων εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἡμερῶν ἀγονιμότητος τῆς γυναίκος: «Ἐὰν ὑπάρχουν —λέγει— σοβαροὶ λόγοι διὰ τὴν ἀραιώσιν τῶν γεννήσεων ἐντὸς τῆς οἰκογενείας, ἡ Ἐκκλησία διδάσκει ὅτι ἐπιτρέπεται τότε νὰ λαμβάνουν οἱ σύζυγοι ὑπ' ὄψιν τῶν τῶν φυσικῶν ρυθμῶν τῆς γεννητικότητος καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν διὰ τὰς συζυγικὰς σχέσεις μόνον τὰς περιόδους ἀγονιμότητος καὶ νὰ ρυθμίζουν ἔτσι τὴν γεννητικότητα, χωρὶς μετὰ τοῦτο νὰ παραβῶνται τὰς ἐν προκειμένῳ ἠθικὰς ἀρχὰς» (παρ. 16).

Κατωτέρω ἡ Ἐγκύκλιος σημειώνει

τάς καταστρεπτικές συνεπείας που συνεπάγεται ἡ τακτικὴ τοῦ ἐλέγχου τῶν γεννήσεων: «Οἱ εὐθεῖς ἄνθρωποι — λέγει — θὰ πειθοῦν ἀκόμη περισσότερο περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας εἰς τὸ θέμα αὐτό, ἂν θελήσουν νὰ ἀναμετρήσουν τὰς συνεπείας τῆς τεχνητῆς ρυθμίσεως τῶν γεννήσεων.

Ἄς ἀναλογισθοῦν πρῶτον ποῖα πλατεῖα καὶ εὐκόλος ὁδὸς ἀνοίγεται εἰς τὴν συζυγικὴν ἀπιστίαν καὶ εἰς τὴν πτώσιν γενικῶς τῆς ἠθικότητος. Δὲν χρειάζεται πολλὴ πείρα διὰ νὰ γνωρίσῃ κανεὶς τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν καὶ διὰ νὰ ἐννοήσῃ ὅτι οἱ ἄνθρωποι — πρὸ παντὸς οἱ νέοι πού εἶναι περισσότερο ἐκτεθειμένοι εἰς τοὺς πειρασμούς — ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ ἐνθάρρυνσιν διὰ νὰ εἶναι πιστοὶ εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ τοὺς προσφέρεται οἰονδήποτε εὐκόλον μέσον διὰ νὰ ἀποφεύγουν τὴν τήρησιν τοῦ νόμου αὐτοῦ... Ὑπάρχει φόβος ἀκόμη ὅτι ὁ ἄνθρωπος, συνηθίζων εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἀντισυλληπτικῶν μέσων, θὰ καταλήξῃ νὰ χάσῃ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν γυναῖκα καί, χωρὶς πλεόν νὰ ὑπολογίζῃ τὴν φυσικὴν καὶ ψυχολογικὴν ἰσορροπίαν αὐτῆς, θὰ φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον νὰ θεωρῇ τὴν γυναῖκα ὡς ἀπλοῦν ὄργανον ἐγωϊστικῆς ἠδονῆς καὶ ὄχι ὡς σύντροφον σεβαστὴν καὶ ἀγαπητὴν.

Ἄς ἀναλογισθῶμεν ἀκόμη — συνεχίζει ἡ Ἐγκύκλιος — ὁποῖον τρομερὸν ὄπλον δίδομεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι πολλακτικῶς ὀλίγον ἐνδιαφέρονται διὰ τὸν ἠθικὸν νόμον. Ποῖος θὰ ἠμπορέσῃ τότε νὰ κατηγορήσῃ μίαν Κυβέρνησιν ἂν θελήσῃ νὰ ἐφαρμόσῃ διὰ τὴν λύσιν τοῦ δημογραφικοῦ προβλήματος αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἡμεῖς ἔχομεν ἐγκρίνει ὅτι ἠμποροῦν οἱ σύζυγοι νὰ ἐφαρμόσουν διὰ τὴν λύσιν τοῦ οἰκογενειακοῦ προβλήματος;» (παρ. 17).

Ἡ Ἐγκύκλιος ἀναγνωρίζει τὰς δυσκολίας πού θὰ συναντήσουν οἱ σύζυγοι εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ ἐν προκειμένῳ, ἀλλὰ δὲν τὰς θε-

ωρεῖ ἀνυπερβλήτους: «Ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ἡ σχετικὴ μὲ τὸ ζήτημα τῆς τεκνογονίας — λέγει — ἠμπορεῖ νὰ φανῇ εἰς μερικοὺς δύσκολος, ἂν μὴ καὶ ἀδύνατος εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς. Πράγματι, ὅπως ὄλαι αἱ μεγάλαι καὶ ἐπιφελεῖς διὰ τὸν ἄνθρωπον πραγματικότητες, ἔτσι καὶ ὁ νόμος οὗτος ἀπαιτεῖ σοβαρὰν ἐφαρμογὴν καὶ πολλὰς προσπάθειας ἀτομικὰς, οἰκογενειακὰς καὶ κοινωνικὰς. Θὰ ἠμπορούσαμε μάλιστα νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν θὰ ἠδύνατο κἄν νὰ ἐφαρμοσθῇ χωρὶς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ὁ ὁποῖος στηρίζει καὶ δυναμώνει τὴν καλὴν θέλησιν τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλ' ἂν θελήσῃ κανεὶς νὰ σκεφθῇ σοβαρά, δὲν ἠμπορεῖ νὰ μὴ παραδεχθῇ ὅτι αἱ προσπάθειαι αὐταὶ ἐξευγενίζουν τὸν ἄνθρωπον καὶ ὠφελοῦν τὰ μέγιστα τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν» (παρ. 20).

Ἡ Ἐγκύκλιος, εἰς περίπτωσιν μεγάλης ἀνάγκης, πού εἶναι ἀπαραίτητος μέσα εἰς τὴν οἰκογένειαν μίαν ρύθμισιν τῶν γεννήσεων, ἐκτὸς τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἡμερῶν ἀγονιμότητος πού προαναφέραμεν, ὡς ἕτερον μέσον ἀναγνωρίζει μόνον τὴν ἀμοιβαίαν ἐγκράτειαν τῶν συζύγων: «Μία τιμίαι ἐφαρμογὴ τῆς ρυθμίσεως τῶν γεννήσεων — λέγει — ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς συζύγους προπαντὸς νὰ διαθέτουν σταθερὰς πεποιθήσεις περὶ τῶν ἀληθινῶν ἀξιών τῆς ζωῆς καὶ τῆς οἰκογενείας καὶ νὰ τείνουν εἰς μίαν τελείαν αὐτοκυριαρχίαν. Ἡ κυριαρχία ἐπὶ τοῦ ἐνοστίκτου διὰ τῆς λογικῆς καὶ ἡ ἐλευθέρα θέλησις ἀπαιτοῦν ἀναμφιβόλως ἓνα εἶδος ἀσκήσεως, εἰς τρόπον ὥστε αἱ ἰδιαιτέραι συζυγικαὶ σχέσεις νὰ ρυθμίζωνται λογικῶς καὶ νὰ ἀσκῆται ἡ περιοδικὴ ἐγκράτεια» (παρ. 21).

Ἡ Ἐγκύκλιος δίδει πολλὴν σημασίαν εἰς τὴν διὰ τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας τόνωσιν τῶν συζύγων εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος: Ἡ Ἐκκλησία — λέγει — ἐνὼν διδάσκει τὰς ἀπαραγράφους ἀπαιτήσεις τοῦ θείου νόμου, ταυτοχρόνως ἀγγέλλει τὴν σωτηρίαν καὶ ἀνοίγει διὰ μέσου τῶν Μυστηρίων τὰς ὁδοὺς τῆς χάριτος, ἡ ὁποία καθιστᾷ τὸν ἄνθρω-

πον νέον δημιούργημα, ικανόν νά άπαντήση διά τής αγάπης καί τής άληθινής έλευθερίας εΐς τό σχέδιον τοϋ Δημιουργοϋ του καί Σωτήρος του καί νά εΐρη έλαφρόν τόν ζυγόν τοϋ Κυρίου» (παρ. 25).

Ο Πάπας προβλέπει τήν αντίδρασιν πού θά προκαλέση ή Έγκύκλιος καί δι' αυτό εΐς τό τέλος λέγει: «Ήμπορεί κανείς νά προβλέψη ότι τό περιεχόμενον τής Έγκυκλίου δέν θά γίνη εύκόλως δεκτόν από όλους' πολλοί φωναί — έπηρεασμένοι από τά σύγχρονα μέσα τής προπαγάνδας — αντίτιθενται εΐς τήν φωνήν τής Έκκλησίας. Η Έκκλησία όμως δέν εκλήττεται διότι — κατά

μίμησιν τοϋ Θείου Ίδρυτοϋ της — θά γίνη καί πάλιν «σημείον άντιλεγόμενον» δέν θά παύση όμως οϋδ' έπί σιγμην νά διακηρύττη, μετά ταπεινής σταθερότητος, όλόκληρον τόν ήθικόν νόμον, τόσον τόν φυσικόν όσον καί τόν εύαγγελικόν. Διότι δέν είναι αύτή πού έδημιούργησε αυτόν τόν νόμον καί κατά συνέπειαν δέν είναι αύτή πού ήμπορεί νά τόν καταργήση' είναι μόνον ό θεματοφύλαξ καί ό διερμηνεύς, χωρίς νά ήμπορή ποτέ νά διακηρύξη ως νόμιμον κάτι τό όποϊον δέν είναι νόμιμον» (παρ. 18).

ΣΟΛΩΝ Γ. ΝΙΝΙΚΑΣ

ΔΟΞΑ ΕΝ ΥΨΙΣΤΟΙΣ!

Χρυσή θραδυά, γεμάτη θάμψη
σκιρτοϋν στό φως θουνά καί κάμποι.
Μάγοι περνάνε θιαστικοί,
στήν άγια γή τή βιβλική.

Τ' άστρο τούς φέρνει πρós τόν "Ηλιο,
πού λάμψη μ' άρρητη λαμπή,
(οί ήλιοι μπρός του όλοι θαμποί)
στής Χάρης τ' άφθαρτο Βασίλειο.

Δέξου, Χριστέ, τήν προσευχή μας,
κι' άς γίνη Φάτνη σου ή ψυχή μας.
Κάνε ν' άνθίσουν άσπροι κρίνοι,
όπου περίσεψαν οί θρηνοι.

Μέσ' στίς ψυχές νά φέρη ή Πίστις,
πεντάκτινο άστρο τής αύγής,
κι' άς ποϋν τó «δόξα έν ύψιστοις»,
γλώσσες, λαοί, φιλές τής γής.

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΡΑΟΥΛ ΦΟΛΛΕΡΩ

FONDACTIONS RAOUL FOLLEREAU

pour la Bataille de la lèpre

46, Rue du Général Delestraint - PARIS XVIe

CHEQUE POSTAL FOLLEREAU 1251-46 PARIS

*Αν "Christianiki Enosis
Epistimonon", tous mes meilleurs
vœux, mon souvenir fidèle,
et ma grande amitié.*

Raoul Follereau
Athènes 7 nov. 1968

Ο Ραούλ Φολλερώ, ο άκαταπόνητος
έργατης της 'Αγάπης και μεγάλος
πατέρας τών λεπρών, στο τελευταίο
του ταξίδι στην Ελλάδα, άπηύθυσε
και τó κάτωθι μήνυμα στους "Ελλη-
νας επιστήμονας:

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ

Χριστιανοί 'Επιστήμονες! 'Εσείς είσατε
αυτοί που πρέπει να πούν «όχι» στην αυτο-
κτονία της ανθρωπότητας! Μέσα σ' αυτόν
τόν κόσμο που περπατά τρικλίζοντας ανάμε-
σα στις έξωφρενικές σπατάλες και την ά-
πελπιστική πείνα, εσείς θα διακηρύξετε αυ-
τό που αποτελεί την ίδια την ουσία της Πί-
στεώς μας και τó μήνυμα του Εὐαγγελίου:
Κανείς δέν έχει τó δικαίωμα να εὐτυχή μό-
νος του.

Ο μεγάλος μας Γάλλος ρήτωρ ó Bossuet
έλεγε: «Καταραμένη ἄς είναι ἡ ἐπιστήμη,
ἐάν δέν μετουσιώνεται σέ ἀγάπη». 'Εάν ἡ
ἐπιστήμη δέν ἐμπλουτίζεται ἀπό τήν ἀγάπη,
μπορεῖ νά γίνη ἡ χειρότερη κακία, κι' ó
μεγαλύτερος πόνος... 'Εδῶ και μισόν αἰῶνα,
ó ἄνθρωπος ἔγινε σκλάβος τῆς τεχνικῆς, ó
úπηρέτης τῆς ταχύτητος, ó φυλακισμένος
τῆς μηχανῆς. 'Η τεχνική ἀντικατέστησε
τούς παλμούς τῆς καρδιάς του, γι' αὐτό ó
ἄνθρωπος δέν εἶναι πιά εὐτυχισμένος.

Στό τέρμα, ὅμως, ὅλων τῶν τεχνικῶν μας
μεθόδων, πέρα ἀπό ὅλες τίς μηχανές μας,
πέρα και ἀπό αὐτούς τούς Σπουτηνγκ ὑπάρ-
χει ó Θεός, πού εἶναι 'Αγάπη. 'Ο 'Απ. Παῦ-
λος, ἀκούστε τον, ἔροντοφωνεῖ: «Μεῖζων
τούτων ἡ ἀγάπη».

Ο ἄνθρωπος κατέχει γιά πρώτη φορά
τήν τρομερή δύναμη τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας.
Θά δημιουργήση ἀπό αὐτήν τήν εὐτυχία ἡ
τόν θάνατο ὅλων μας; Θά ἀγαπήσουμε ἡ θά
χαθοῦμε; 'Ατομική εὐμβία ἡ 'Αγάπη; Πρέ-
πει νά διαλέξουμε ἀμέσως και γιά πάντα...

Σεῖς, πού διαλέξατε τήν ἀγάπη και ζῆ-
τε σ' αὐτόν τόν ὠραῖο και εὐλογημένο τόπο,
ἐργασθῆτε νά μεταδώσετε τó μήνυμά της
παντοῦ.

'Απευθύνω στήν «Χριστιανικήν 'Ενωσιν
'Επιστημόνων» και πρὸς ὅλους τούς ἀναγνώ-
στας τῶν «'Ακτίνων» τὰς καλύτερας μου εὐ-
χὰς και τήν μεγάλη μου ἀφοσίωσι και ἀ-
γάπη.

RAOUL FOLLEREAU

'Απόδοσις: Σοφίας Κριθιώτου

Ἐπιστολαὶ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΚΟΠΙΑΣ

Ἀγαπηταὶ «Ἀκτίνες»,

Σὲ κάθε στρατόπεδο ὑπάρχουν σκοπιές. Ὁ σκοπὸς εὐρίσκεται σὲ μιὰ ψηλότερη θέσι καὶ ἀπ' ἐκεῖ βλέπει καὶ σκοπεύει πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν. Εἶναι ὁ ἐντεταλμένος γιὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ στρατοπέδου.

Ἐνα τέτοιο μάτι σκοποῦ σὲ μιὰ Μητροπολιτικὴ περιφέρεια εἶναι ὁ Ἐπίσκοπος. Ἀπὸ τὴν ψηλὴ του σκοπιὰ, τὴν Μητρόπολη, τὴν Ἐπισκοπὴν, βλέπει πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν καὶ προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ τὰ προβλήματα τοῦ ποιμνίου του.

Τρία σοβαρὰ καὶ ἀξιόλογα προβλήματα ἐπεσημάνθησαν ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κ. Λεωνίδα, τὸν μῆνα πού ἐπέρσασε:

Τὸ πρῶτο εἶναι οἱ φτωχομάνας τῶν συνοικισμῶν καὶ οἱ παιδικοὶ σταθμοί.

Οἱ μητέρες ἐργάζονται γιὰ νὰ βοηθήσουν τὸ σύζυγο στὸ καθημερινό. Τὰ μικρὰ παιδιὰ πρέπει νὰ πᾶνε στὸν Παιδικὸ Σταθμὸ. Τὰ λεωφορεῖα μὲ τοὺς 35 ὄρθιους, τὶς πρωινὲς ὥρες παίρνουν 70 καὶ ἄνω. Οἱ ἐπιβάτες εἶναι στιβαγμένοι σὰν σαρδέλλες. Τί θὰ κάμουν αὐτὲς οἱ μικρομάνας; Ὁ Μητροπολίτης Ἐπίσκοπος ἐπεσήμανε τὸ γεγονός: Τὰ αὐτοκίνητα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, μὲ μιὰ ἐπικουρικὴ συμπάρτασι καὶ τοῦ Δήμου, ἔλυσαν τὸ πρόβλημα. Οἱ φτωχομάνας συγχωρᾶνε καὶ ὁ κόσμος κάτι βλέπει Ἐπίσκοπον!

Τὸ δεύτερο ἦταν ἕνας ἀριθμὸς 50. Πεντήκοντα θεολόγοι λαϊκοὶ μέσα στὴ Θεσσαλονικὴ ἔχουν τὴ δυνατότητα καὶ τὴν διάθεσι νὰ ὁμιλοῦν κάθε Κυριακὴ στοὺς Ἱεροὺς Ναοὺς τῆς πόλεως καὶ τῆς ὑπαίθρου. Τοὺς ἐφώναξε αὐτοὺς ὁλους ὁ Ἐπίσκοπος, μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ καθηγηταὶ Πανεπιστημίου, τοὺς ὠργάνωσε σὲ εἰδικὸ φροντιστήριον κάθε Τρίτη, τοὺς προσφέρει μιὰ εὐκαιρία νὰ ἀκούσουν ἕνα καλὸ σχέδιον κηρύγματος καὶ κάθε Κυριακὴ μιὰ στήλη 40-50 ὀνόματα λαϊκῶν θεολόγων, κατανέμονται σὲ ἰσάριθμους Ναοὺς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως. Ἔτσι ἀκούεται λόγος Θεοῦ. Ἐδηλώθη ὅτι σ' ἐκείνους πού ἔχουν ἀνάγκη θὰ προσφέρεται καὶ ἕνα ἐπίδομα. Μερικοὶ μόνοι τοὺς εἶπαν: Ἐγὼ δὲν θὰ τὸ πάρω. Διαθέστε το ἄλλοῦ.

Τὸ τρίτο εἶναι ἕνα εὐχαριστῶ εἰς τὰ ὄργανα τῆς τάξεως. Αὐτοὶ οἱ καθημερινοὶ

φρουροὶ τῆς ἡσυχίας μας καὶ τῆς περιουσίας μας, ἔχουν ἀνάγκη κάποτε, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς αὐστηρὲς διαταγές, νὰ ἀκούουν καὶ ἕνα εὐχαριστῶ.

Καὶ αὐτὸ τὸ εὐχαριστῶ ἔπρεπε νὰ ἀκουσθῆ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Ἐπισκόπου. Καὶ ἠκούσθη πολλάκις ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο καὶ ἀπὸ ἄλλα θήματα. Ἔπρεπε ὅμως νὰ ἀκουσθῆ καὶ ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τοῦ Μητροπολίτη. Ἔτσι μιὰ μέρα τοῦ Ὀκτωβρίου, ἡ Μητρόπολις εἶχε γεμίσει ἀπὸ ἀστυνομικοὺς ὄλων τῶν βαθμῶν. Ὁ Μητροπολίτης μὲ τὸν ἰδικὸ του τρόπο τοῦ εἶπε ἕνα ὀλόθερον καὶ εἰλικρινὲς εὐχαριστῶ. Ἐνα εὐχαριστῶ ἐκ μέρους ὄλου τοῦ ποιμνίου του. Ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας.

Νομίζω πὼς καὶ οἱ τρεῖς αὐτὲς ἀπόψεις κάτι ἔχουν νὰ μᾶς ποῦν γιὰ τοὺς νέους Μητροπολίτας, πού ἐξέλεξεν ἡ ἀριστείδην Ἱερὰ Σύνοδος.

Μὲ ἀγάπη.

Θεο)νίκη

Λ. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

ΑΝΑΓΚΗ ΒΟΗΘΗΜΑΤΟΣ

Κύριε Διευθυντά,

Εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Νοεμβρ. ἀνέγνωσα τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Χαραλαμποπούλου: «Ἡ μορφωτικὴ ἐπίδρασις τῶν ἐλευθέρων ἀναγνωσμάτων τῶν παιδιῶν».

Εἶναι πράγματι ἐξαιρετον.

Ἐν τούτοις δὲν εἶδον ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα πού μὲ θασανίζει, διὰ προσωπικοὺς ἀποκλειστικῶς λόγους: «Ποῖα τὰ καλὰ βιβλία καὶ περιοδικὰ διὰ τὰ παιδιὰ»; Προκειμένου νὰ προσφέρω ἐκάστοτε σὲ κάποιον παιδιὸν ἕνα βιβλίον, πῶς νὰ κάμω τὴν ἐκλογὴν; Καὶ ἐπειδὴ τὸ θέτει καὶ ὁ συγγραφεὺς, ποῖα τὰ κλασσικὰ βιβλία, μερικὰ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ἔχη διαβάσῃ καὶ κάθε μεγάλος; Ἀπηυθύνθη κατὰ καιροῦς εἰς κατὰ τὴν γνώμην μου εἰδικούς, χωρὶς νὰ λάθω ἀπάντησιν.

Δὲν γνωρίζω ἂν εἶναι ἀνέφικτος ἢ πολὺ ἀπλοϊκὴ ἡ ἀπομὶς μου:

1. Κάθε παιδικὸ βιβλίον θὰ ἔπρεπε ὑποχρεωτικῶς νὰ γράφῃ, ὅτι εἶναι «κατάλληλον διὰ παιδιὰ ἄνω τῶν... ἐτῶν», ἢ «ἀπό... ἕως... ἐτῶν» (δὲν ἔννοῶ ὅτι αὐτὸ ἀρκεῖ διὰ νὰ γίνῃ καὶ καλὸ τὸ βιβλίον, ἀλλὰ εἶναι ἐν ἐλάχιστον. Τώρα πληροφοροῦμεθα ἀπὸ τὴν... πωλήτρια).

2. Μήπως κάποιον ἱστοτιοῦτον λ. χ.

ὁ Κόσμος τῶν Γραμμάτων

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΚΥΡΑΤΣΟΥ, Μητροπολίτου Δράμας: «Πρὸς τὸ Ἀρχέτυπον κάλλος», «Τρίπτυχον Κοινωνικῶν Ἀντιθέσεων», «Ἡ συμβολὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὰ Γράμματα καὶ τὰς Τέχνας», Δράμα 1968.

Συνεχίζοντας τὴν συγγραφικὴ του παραγωγὴ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Δράμας κ. Διονύσιος, μᾶς ἔδωσε τελευταία τρεῖς μονογραφίες: «Πρὸς τὸ ἀρχέτυπον κάλλος», «Τρίπτυχον κοινωνικῶν ἀντιθέσεων» καὶ «Ἡ Συμβολὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὰ Γράμματα καὶ τὰς Τέχνας», ποὺ ἔχουν τὸ κοινὸ ὅτι ἀσχολοῦνται μὲ θέματα κοινωνικὰ καὶ φλέγοντα. Χωρὶς ἐξεζητημένες λύσεις, μελετοῦν ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸ ζήτημα τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης, τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς φτώχειας, τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐποχῆς μας κ. ἄ. Ὑπογραμμίζω λίγες γραμμὲς ἀπὸ τὸν πρόλογο τοῦ «Πρὸς τὸ ἀρχέτυπον κάλλος». Ἐκεῖ φανεράνεται ὁ προβληματισμὸς τοῦ Σεβασμιωτάτου μπρὸς στὶς ἐξελίξεις τῆς ἐποχῆς μας. «Ὅσον παρέρχεται ὁ χρόνος, γράφει, χωρὶς νὰ σημειοῦται οὐδὲν θῆμα πρὸς ἀνάσχεσιν τῆς προϊούσης πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς παρακμῆς, τόσο αἱ ἀνησυχίαι μου γίνονται μεγαλύτεραι. Ἀντιμετωπίζω ἤδη ὁ ἴδιος ἐν πρόβλημα, τὸ πρόβλημα τῆς ἐντόνου ἀγωνίας. Ἀνέτρεξα, διὰ νὰ εὔρω παρήγορόν τινα σκέψιν ἢ κάποιο αἶσθημα αἰσιοδοξίας, εἰς σχετικὰ συγγράμματα... ἀλλ' ἐπέστρεψα περισσότερον ἀπαισιόδοξος. Δέν μοι ἀπέμεινε, παρὰ νὰ ἀναλάβω καὶ πάλιν ἀνὰ χεῖρας τὸ Αἰώνιον Βιβλίον, τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Καὶ εἰς τὰς σελίδας τῆς ἀνευέωθη ἡ ψυχὴ μου. Ἦντλησα ἐλπίδας καὶ ἤκουσα τὴν φωνὴν τοῦ ψαλμωδοῦ λέγοντος: «Ἀποκάλυψον πρὸς Κύ-

ριον τὴν ὁδὸν σου καὶ ἔλπισον ἐπ' Αὐτόν».

Μὲ τὸ πρίσμα αὐτὸ μελετῶνται καὶ παρουσιάζονται ὅλα τὰ θέματα μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται ὁ Μητροπολίτης Δράμας. Εἶναι ἓνα πρίσμα, ποὺ καὶ στὴν τόσο ὑλιστικὴ μας ἐποχῇ, βοηθαίει στὴν κατανόησιν καὶ στὴν λύσιν πολλῶν θεμάτων.

Ι. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

★

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ: «Νικόλαος Α', ὁ Μυστικὸς, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως», Ἐναῖσιμος ἐπὶ Διακτορία Διατριβῆ, Ἀθήναι.

Κάθε νέα μελέτη ποὺ ἀναφέρεται στὴν βυζαντινὴ μας ἱστορία μᾶς γεμίζει χαρὰ. Μιὰ καὶ ἡ περίοδος τοῦ Βυζαντίου ὑπῆρξε μιὰ ἀληθινὰ μεγάλη ἐποχῇ καὶ ὡς πρὸ ὀλίγου καιροῦ κάπως λησμονημένη καὶ παραγνωρισμένη. Σήμερα τὰ πράγματα ἔχουν τελείως ἀλλάξει. Τόσο στὴν Εὐρώπῃ, ὅσο καὶ στὴν Ἀμερικὴ οἱ βυζαντινὲς σπουδὲς προχωροῦν μὲ γοργὸ ρυθμὸ. Ἕλληνες καὶ ξένοι βυζαντινολόγοι καὶ θεολόγοι παρουσιάζουν ὄλο καὶ νέες πτυχὲς ἀπὸ τὸν πλοῦσιο πνευματικὸ καὶ βυζαντινὸ πολιτισμὸ μας. Ἀνάμεσά τους ξεχωρίζει ἡ ἐργασία τοῦ κ. Ἰωάννου Κωνσταντινίδου γιὰ τὸν Πατριάρχη Νικόλαο Μυστικὸ, ποὺ ἔζησε τὸν 10ον μ. Χ. αἰῶνα. Ὡς τώρα μόνο οἱ εἰδικοὶ γνῶριζαν τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο του. Τώρα περισσότεροι μποροῦν νὰ πλησιάσουν τὴν μεγάλη αὐτὴ βυζαντινὴ μορφή, ποὺ παρουσιάζει μὲ ἐπιστημονικότητα καὶ ἐπιμέλεια, μὲ ἀληθινὴ ἀγάπῃ καὶ στοργῇ ὁ κ. Κωνσταντινίδης.

τὸ τῆς Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκδίδῃ ἓνα περιοδικὸν δελτίον, κριτικῆς παιδικοῦ βιβλίου, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐχαρακτηρίζοντο τὰ καλὰ (ἄς μὴν ἀναφέροντο τὰ κακὰ, πρὸς ἀποφυγὴν ἀντιδράσεων) καὶ τὰ κλασσικά.

3. Μήπως τὸ ἴδιο, κάποιος Περιοδικὸς Κατάλογος Κλασσικῶν ἔργων διὰ μεγάλους, θὰ ἔπρεπε νὰ δημοσιεύεται κατὰ καιροῦς; Ὅσους ἐνόμιζα ὅτι ἠδύνατο νὰ μὲ

συμβουλευσοῦν τί νὰ διαβάσω, ὅταν τοὺς ἐρώησα, δέν μὲ ἐφώτισαν (διότι φυσικὰ δέν ἀποτελεῖ ἀπάντησιν ἢ ἀπλῶς καὶ γενικῶς παραπομπὴ εἰς τὴν «Ἁγίαν Γραφήν», τοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνας καὶ τὸν Παπαρηγόπουλον).

Μετὰ τιμῆς

Ι. Σ. Κ.

«Όπως τονίζει στον πρόλογό του: «Ο Νικόλαος Α΄, ο Μυστικός υπήρξε μορφή ήγετική της Έκκλησίας μας, αλλά συγχρόνως και προσωπικότες αξιόλογος, όχι μόνον από εκκλησιαστικής, αλλά και από πολιτικής απόψεως» μορφωμένος όσον όλίγοι, ήθικώς αδιάθλητος, αφιλάργυρος, με πλήρη επίγνωσιν τών ευθυνών και υποχρεώσεων του άρχηγού της Έκκλησίας, άνεδείχθη εις άστέρα περιλάμπρον του εκκλησιαστικού στερεώματος, χαρακτηρισθείς προσφεύστατα ως άξιος ένοσρκωτής τών ευγενών ιδεωδών του Φωτίου.. Ένεργητικός και έμπειρος, υπήρξε πολύτιμος ήγέτης, όχι μόνον της Έκκλησίας, αλλά και του Έθνους. Είς δυσκόλους στιγμάς της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας επί τών ώμων του πίπτει όλόκληρον τό θάρος της διοικήσεως...».

Τήν ζωή και τήν δράσι του παρακολουθούμε βήμα πρός βήμα στην τόσο ντοκουμενταρισμένη έργασία του κ. Ι. Κ., πού κλείνει με τήν συστηματική έκθεσι της δογματικής και ήθικης διδασκαλίας του Πατριάρχου Νικολάου. «Όλα τά στοιχεία πού άνεύρε ό συγγραφεύς κρίνονται και ή προσωπικότης του Βυζαντινού Έρεάρχου παίρνει τή θέση πού της ανήκει.

Κλείνοντας κανείς τήν όγκώδη έργασία του Διδάκτορος της Θεολογικής μας Σχολής κ. Κωνσταντινίδου, νοιώθει τήν ανάγκη τόσο νά συγχαρή τόν συγγραφέα για τήν υπέροχη δουλειά του, όσο και νά του εύχηθη με τόν ίδιο ζήλο και τήν ίδια εργατικότητα νά συνεχίση τις Ιστορικές του έρευνες.

Ι. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

★

Τά «ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ Β. ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗΣ 1965-1966» πού έκυκλοφόρησαν έφέτος από τό Άρχηγείον της

Χωροφυλακής, δέν είναι άπλώς μιá έκθεσις πού καλύπτει μιá χρονική περίοδο. Είναι μιá καλαίσθητη έκδοσις πού δίνει συνοπτικά, αλλά παραστατικά και συγκριμένα, τό δύσκολο έργο του άκοίμητου αυτού φρουρού της εϋνομίας και της προστασίας του κοινωνικού συνόλου. Άπό τή δίδωξι του έγκλήματος, ως τή συμβουλή στους παραστρατημένους ανηλίλους, και τήν παροχή άμέσου βοηθείας στον πάσχοντα, άπλώνεται αυτό τό έργο. Δύσκολον αλήθεια! Γι' αυτό χρειάζεται τήν βοήθεια όλων. Τό Όργανο της τάξεως δέν αντιδικεί με τόν πολίτη: «Χρειάζεται τήν κατανόση και τήν συνεργασία τών πολιτών... Κι' άν καμμιά φορά φαίνεται υπερβολικά αυστηρός, ως μη τόν παρεξηγούν. Είναι τεράστιες οι ευθύνες του και μικρά τά ύλικά μέσα πού διαθέτει», όπως πολύ σωστά τονίζεται στα «Πεπραγμένα».

Άν διαβάση κανείς τή σελίδα «περιπολικόν 1-6», θά βεβαιωθή άπόλυτα για τό κοινωνικό έργο της Χωροφυλακής. Τά περιστατικά πού περιγράφονται είναι πολύ συγκινητικά. Τό 24ωρο ενός περιπολικού της Άμέσου Έπεμβάσεως είναι γεμάτο κοινωνική δράσι. Δέν μπορούμε παρά νά έκφράσουμε τό θαυμασμό μας γι' αυτό τό έργο, πού γίνεται τόσο άθόρυβα, γι' αυτό είναι και τόσο σημαντικό.

Η σύντομη Ιστορία της Ε. Β. Χωροφυλακής πού προτάσσεται από τά πεπραγμένα τών έτών 1965-1966, δίνει σαφή εικόνα του έργου πού προσέφερε ή Χωροφυλακή στο Έθνος. Οι αναλυτικοί στατιστικοί πίνακες πού περιέχονται σ' αυτή τήν έκδοσι, δίνουν άνάγλυφη τήν εικόνα της έγκληματικότητος πού ύπάρχει στή χώρα μας. Άπ' αυτήν τήν άποψη τά «Πεπραγμένα» έχουν και έπιστημονική αξία.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

ΕΛΗΦΘΗΣΑΝ

ΔΗΜ. ΓΚΟΥΤΖΙΝΟΠΟΥΛΟΥ: «Έπί τή εύκαιρία και του έν Άθήνας, έν μηνί Ίουλίω Κληρικολαϊκού συνεδρίου της Έλληνορθοδόξου Άρχιεπισκοπής Β. και Ν. Άμερικής», Θεσσαλονίκη 1968.

CONST. CAVARNOS: «Byzantine thought and art», U. S. A.

Μητροπολίτου Θυατείρων και Μ. Βρε-

ΑΚΤΙΝΕΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1968

τανίας ΑΘΗΝΑΓΟΡΟΥ: «Εισαγωγή εις τόν θεολογικόν διάλογον Άγγλικανών και Όρθοδόξων», Άθήναι 1967.

CONST. PAPOULIDIS: «Nicodeme L' hagiote (1749-1800)», Άθήναι 1967.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΡΟΔΗ: «Περίπατοι», Έκδοσις «Καλού Τύπου», Άθήναι 1968.

ΒΕΛ. ΦΡΕΡΗ: «Συριανές ήθογραφίες», Έκδοσις «Καλού Τύπου», Άθήναι 1968.

ΛΑΜΠΡΟΥ ΖΑΧΑΡΗ: «Γιατί ό πόνος στή ζωή μας;» Άθήναι 1969.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ 1968

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Paul Tournier: «Ἐμοχὴ καὶ αἵσθημα κατωτερότητας», σελ. 3-8—«Ἡ Διακήρυξις τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως; Ἐπιστημόνων», «Πρόλογος Διακηρύξεως», «Ἡ Δῆλωσις» καὶ «Ὁ ἐπίλογος τῆς Διακηρύξεως», σ. 81-106—Γ. Ράμμου, Στ. Πλακίδη, Γ. Δαΐκου καὶ Ἀρχ. Ἡλ. Μαστρογιαννοπούλου: «Ἡ 30ετία τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», σ. 107-117—Paul Tournier: «Ὁ ἐσωτερικὸς μας κόσμος», σ. 118-123—Ἀρ. Α. Ἀσπιώτη: «Σεξουαλικὴ ἀγωγὴ» (Materia Gravis), σ. 124-131—Bernard Cooke: «Ἡ ἐπικαιρότης τοῦ Χριστιανισμοῦ», σ. 132-137—Μ. Θ. Μηλιγκου: «Μπροστὰ στὰ προβλήματα τοῦ γάμου τῶν νέων μὲ χρόνια νοσήματα», σ. 164-167—Gabriel Vahanian: «Πέρα ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Θεοῦ», σ. 177-182—Α. Δωρικού: «Τὸ Συνεδριον τοῦ Illinois καὶ ὁ γνήσιος ἀνθρωπισμὸς», σ. 183-184—Ι. Γ. Παναγιωτίδης: «Ἡ ἐπιστῆμη καὶ τὸ θαῦμα», σ. 225-232—Z. Shakhshiri, M. D.: «Ὁ κορμὸς τοῦ δένδρου», σ. 233-236—Στ. Δ. Πάνου: «Τὸ ἄτομον καὶ τὸ πρόσωπον», σ. 237-239—Ἀρχιεπ. Θυατείρων Ἀθηνᾶγορα: «Τὸ ἐπιστημονικὸν γεγονός καὶ ἡ θρησκεία», σ. 305-317—Ἀρχιμ. Φιλ. Φάρου: «Τὸ θαῦτον νόημα τῆς ἀσθενείας», σ. 322-331—Paul Tournier: «Αἱ δύο ὄψεις τοῦ ἀνθρώπου», σ. 337-346—Γ. Σ. Κρουσταλλάκη: «Τὸ σύγχρονον ἄγχος ὡς ψυχολογικὸν καὶ παιδαγωγικὸν πρόβλημα», σ. 347-353—Φιλ. Φάρου: «Συνεργασία πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς υγείας», σ. 366-371—Δ. Κωτσάκη: «Παλλόμενοι ραδιοπηγαὶ καὶ ἡμιστέρες», σ. 385-390.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ: Στ. Δ. Πάνου: «Γιὰ μιὰ φαινομενολογία τοῦ ὠραίου ἢ ὀρωτας τῆς σιωνιότητος», σελ. 9-10—Bernard Murchland: «Ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ», σ. 69-71—Ἰ. Γερουλάνου: «Ὁραϊότης», σ. 138-139—Γ. Σ. Κρουσταλλάκη: «Σοφία ἐν μυστηρίῳ», σ. 215-217—Δ. Χρ. Μποσινάκη: «Ἡ οὐσία τοῦ ἄγχους τῆς ἐποχῆς μας», σ. 266-268—Π. Μπαλαχάμη: «Soren Kierkegaard», σ. 281-282.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Κ. Καλλινίκου: «Ἡ ἔνωσις», σελ. 19-20—Dietrich Bonhoeffer: «Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ κόσμος», σ. 23-25—Δ. Α. Κράνης: «Προσπάθειαι Ἐνώσεως Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας», ἐπὶ Ἰωάννου Β΄ Κομνηνοῦ (1118-1143)—Ἀρχιμ. Φιλ. Φάρου: «Ἡ ποιμαντικὴ συνομιλία», σ. 145-157—Gabriel Vahanian: Πέρα ἀπὸ «τὸν θάνατον τοῦ Θεοῦ», σ. 177-182—Ι. Γ. Παναγιωτίδης: «Ἡ ἐπιστῆμη καὶ τὸ θαῦμα», σ. 225-232—J. Meyendorff: «Ὁρθόδοξος θεώρησις», σ. 261-265—Μητροπολίτου Κρουτίσης, Νικολάου: «Λόγος περὶ Πίστεως», σ. 291-296—Ἀρχιεπ. Θυατείρων Ἀθηνᾶγορα: «Τὸ ἐπιστημονικὸν γεγονός

καὶ ἡ θρησκεία», σ. 305-317—Στ. Πάνου: «Ἡ ζήτησις τοῦ Θεοῦ», σ. 372-374.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Ἰ. Γ. Ἀλεξίου: «Ἄς θυμώμαστε τὴν προσφορὰ τους», σελ. 156-163.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: «Ἡ ἄρνησις», σελ. 1-2—Δ. Ἀκύλα: «Ἡ πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἡ ὁμάς», σ. 49-52—Syle E. Schaller: «Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς φτώχειας», σ. 53-57—Ἄλ. Γ. Κοσμοπούλου: «Αἱ διαπροσωπικαὶ σχέσεις εἰς τοὺς κόλπους τῆς συγχρόνου κοινωνίας», σ. 58-62—L. M. Starkey: «Ἡ τέχνη τοῦ κατακτητοῦ», σ. 63-65, «Ἡ Διακήρυξις τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», «Πρόλογος Διακηρύξεως», «Ἡ δῆλωσις», καὶ «Ὁ ἐπίλογος τῆς Διακηρύξεως», σ. 81-106—Γ. Ράμμου, Στ. Πλακίδη, Γ. Δαΐκου καὶ Ἀρχ. Ἡλ. Μαστρογιαννοπούλου: «Ἡ 30ετία τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», σ. 107-117—Μ. Θ. Μηλιγκου: «Μπροστὰ στὰ προβλήματα τοῦ γάμου τῶν νέων μὲ χρόνια νοσήματα», σ. 164-167—Α. Δωρικού: «Τὸ Συνεδριον τοῦ Illinois καὶ ὁ γνήσιος ἀνθρωπισμὸς», σ. 183-184—Lycurgus M. Starkey: «Οἱ ἀνθρώποι τῆς βίαις», σ. 185-188—Γ. Κωτσάκη: «Ὁ μαθητευόμενος ἔφηβος καὶ οἱ κίνδυνοι τοῦ τὸν περιβάλλοντος», σ. 189-195—Ἐ.: Ἰ. Γρηγοριάδης: «Δέκα χρόνια τοῦ τομέως Προνοίας» τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, σ. 208-214—Μ. Μπακατσέλου: «Βορειοελλαδίτικες πορείες», σ. 218-220—Z. Shakhshiri, M. D.: «Ὁ κορμὸς τοῦ δένδρου», σ. 233-236—David A. A. Redding: «Ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς», σ. 240-245—Τ. Μπόλα: «Ἐπὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ κύκλου φυλακῶν τῆς Χ.Ε.Ε.», σ. 246-248—Ι. Γ. Ἀλεξίου-Χάγερ: «Οἱ Χριστιανοὶ στὸ σιδηροῦν παραπέτασμα», σ. 257-260—Lyle E. Schaller: «Τὸ οἰκιστικὸν πρόβλημα», σ. 269-276—Μ. Μπακατσέλου: «Δίπλα στὴ σύγχρονη Ἑλληνίδα μητέρα», σ. 277-280—Κ. Γκάρτζου: «Προβλήματα ἀποκαταστάσεως κρατουμένων», σ. 285-290—Yves Lacoste: «Ἡ ἐσθήθεια τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν», σ. 319-321—Cardinal Heenan: «Ἐλευθερία καὶ εὐθύνη», σ. 363-366—Σολ. Νινίκα: «Ἡ παπικὴ ἐγκύκλιος—Humanae Vitae: «Τὸ θέμα τοῦ ἐλέγχου τῶν γεννήσεων», σ. 404-409.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ-ΤΕΧΝΗ: Lycurgus M. Starkey: «Ὁ κόσμος τῶν ἀξίων τοῦ Τζέιμς Μπόντ: σελ. 11-12—Ε. Ν. Μόσχου: «Ἀπόψεις γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Ἀντρέ Μωρουά», σ. 26-32—Ἐλένης Καρατά: «Γ. Βερίτης», σ. 196-198—Νικ. Ἀρβανίτη: «Γ. Βερίτης, ὁ ὀδηγητικὸς», σ. 391-398—Vladimir Yurasov: «Σύγχρονη λογοτεχνία στὴ Σοβ. Ρωσία», σ. 399-403.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ: Α. Α. Α.: «Ένα γράμμα», «Καλώς ήλθαν οι διαγωνισμοί», σελ. 72—Α. Α. Α.: «Γράμματα πρὸς τοὺς Ἐκπαιδευτικούς μας», σ. 168-170—Β. Χαραλαμποπούλου: «Ἡ μορφωτικὴ ἐπίδρασις τῶν ἐλευθέρων ἀναγνώσμάτων τῶν παιδιῶν», σ. 354-362,

ΠΟΙΗΜΑΤΑ: Γ. Δ. Καχριμάνη: «Γύρω ἀπ' τὸ Χριστούγεννα», σελ. 20—«Θεματολογία», σ. 195, «Τὸ θαῦμα», σ. 318, «Τὸ ἀληθινὸ πρόσωπο», σ. 332-333—Β. Κ. Μαργαρή: «Δειλινό», σ. 22—Ἑλένης Καριτά: «Ὁ Ἄδελφικός», σ. 199—Ν. Β. Καμβύση: «Περίεργη ἀριθμητικὴ», σ. 220, «Αἴσθησις Ἀνοίξεως», σ. 232—Π. Πάσχου: «Πιὸ πάνω», σ. 321—Marie Noel: «Ἡ ζωτανὴ ἀλήθεια», σ. 374.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ: σελ. 44-45, 78-80, 144, 175-176, 251-255, 412.

ΠΡΟΝΟΙΑ ΝΕΟΤΗΤΟΣ: «Τὸ Ἐξωσχολικὸν βιβλίον», σελ. 33.

ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΣΤΗΛΗ: σελ. 38-40, 76-77, 173-174, 222-223.

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ: σελ. 41-42, 378-382.

ΜΕ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ: Ι. Γ. Ἀλεξίου: «Εἶμαι Νικημένος», σελ. 37, «Πνευματικὴ ἀδράνεια», σ. 142, «Ἡ ἀποδέσμευσις», σελ. 221, «Μιὰ δύσκολη ἐκλογή», σ. 299, «Ἀναζητῶν-

τας τὴν εὐτυχία», σ. 334, «Γιατὶ δὲν εἶμαι;», σ. 376.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ: σελ. 36, 73-74, 143, 170, 224, 250-251, 302-303, 335-336, 377, 411.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΝ ΚΙΝΗΣΙΝ ΕΙΣ ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ: σελ. 249, 304.

ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ: Ε. Ν. Μόσχου: «Μαρτίνο Σιέρρα: «Τὸ τραγούδι τῆς κούνιας», σελ. 43.

ΜΟΡΦΑΙ: Π. Μπαλαχάμη: «Ὁ ἐπιστήμων καὶ ὁ ἄνθρωπος», Michael Faraday, σελ. 21-22—Ε. Ν. Μόσχου: «Ἀπόψεις γὰρ τὸ ἔργο τοῦ Ἀντρέ Μωρουά», σ. 26-32—Β. Ἀλεξοπούλου: Friedrich W. Foerster (1869-1966), σ. 200-207—Π. Μπαλαχάμη: «Soren Kierkegaard», σ. 281-282—Κ. Uogelsand: «Τὰ 70 χρόνια τοῦ Paul. Tournier», σ. 283-284—Γ. Θ. Ράμμου: «Δημήτριος Ε. Χαροκόπος», σ. 297-298—Ι. Γ. Α.: «Ἰωάννης Παναγιωτίδης», σ. 298.

ΣΚΕΨΕΙΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ: Ν. Ἀρβανίτη: «Οἱ μὴ ποιήσαντες», σελ. 34-35, «Ψαλμὸς μετανόιας», σ. 140-141, «Ψαλμὸς στὸ πάθος», σ. 171-173, «Χαμένες πολιτείες», σ. 300-301, «Γυμνὰς Λόγους», σ. 375.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ: σελ. 383-384.

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ 1968 ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ.

Α'

Ἄγαπη σ. 39, 134-135, 186-187
Ἄγοραστάκη Ἀλκηστις σ. 173
Ἄγχος σ. 34-35, 266-268, 347-353
Ἄγωγή σ. 3-4
Ἄγωγή σεξουαλική σ. 124-131
Ἀναγνώσματα ἐξωσχολικά σ. 358-360
Ἀποκατάστασις κρατουμένων σ. 285-290
Ἄρνησις σ. 1-2
Ἀσθένεια—ὕγεια σ. 322-326

Β'

Bergonier André σελ. 184
Βερίτης Γ. σ. 196-199
Βία σ. 185-188
Βίβλος σ. 143

Γ'

Γάμος σελ. 164-167, 241
Γεγονὸς ἐπιστημονικόν σ. 309-313
Γεωργούλης Κ. σ. 170
Γκάντι Μαχάτμα σ. 253

Δ'

Δεκάλογος τοῦ μαθητοῦ σελ. 268-170

ΑΚΤΙΝΕΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1968

Δήλωσις τῆς Χ.Ε.Ε. σ. 86-87
Διακήρυξις τῆς Χ.Ε.Ε. σ. 81-85, 305-306
Διαπαιδαγώγησις γενετήσιος σ. 38, 125, 126
Διωγμοί σ. 258-260
Δράκος Μάρκος σ. 159

Ε'

Ἐγελος σελ. 281
Ἐκκλησία σ. 23-25, 53-57, 146, 370, 371
Ἐλευθερία σ. 239, 363, 373-374
Ἐνωσις ἐκκλησιαστικὴ σ. 19-20, 66-68
Ε.Ο.Κ.Α. σ. 158-163
Ἐπιστήμη σ. 225-229
Ἐργασίαι μητρὸς σ. 61-62
Ἐργον ποιμαντικόν σ. 146-147
Ἐργοστάσιον σ. 196-193
Εὐγονική σ. 165

Θ'

Θαῦμα σελ. 231
Θεοτόκης Νικηφόρος σ. 253
Θρησκεία σ. 372

Ι'

Ἰερεύς σελ. 44-45

Κ'

Καρτέσιος σελ. 71
 Kierkegaard S. σ. 281
 King Luther Marfing σ. 222
 Κίνσεϋ σ. 63
 Κομνηνός Α' 'Αλέξ. σ. 67
 Κομνηνός Β' 'Ιω. σ. 66-67
 Κύκλος Φυλακών σ. 246-248, 288-290
 Κυρηναίος Συνέσιος σ. 175-176

Λ'

Leger Smile σελ. 73
 Λογοτεχνία σ. 361

Μ'

Μάτσης Κυριάκος σελ. 159
 Μητέρα Έλληνίδα σ. 277-280
 Μητροπολίτης Κρουτίσης Νικόλαος 191-296
 Μιχαηλίδης 'Αγγ. σ. 378
 Μπόντι Τζέϊμς δ. σ. 11-12, 63-65
 Μπρενχόβεν Βάν σ. 249
 Μυρτιώτισσα σ. 335
 Μωρουά 'Αντρέ σ. 26-32

Ν'

Ναοί σελ. 13-18
 Νίτσε σ. 69
 Ντούλεύ Τόμ σ. 144

Ο'

'Οδηγοί «ταξί» σελ. 302
 Οικογένεια σ. 58-60
 'Ομάς σ. 49-52
 Odier σ. 342-344
 'Ορθοδοξία σ. 261-262
 Ούρανός Κ. σ. 376

Π'

Παλληκαρίδης Ι. σελ. 160
 Παναγιωτίδης 'Ιω. σ. 298
 Πασκάλ σ. 229
 Pestalozzi σ. 58
 Πικιώνης Δ. σ. 335
 Πίστις σ. 291-296
 Πιστοποιητικόν υγείας σ. 166
 Πρόβλημα οικιστικόν σ. 273

Πρόνοια σ. 33, 173-174, 208-214
 Προσωπικότης σ. 133, 237-239

Ρ'

Rogers Carl σελ. 148
 Ρουσσώ Ζ. σ. 124

Σ'

Σβάϊτσερ 'Αλβέρτος σελ. 253-254
 Simon Henri Pierre σ. 73
 Σπίτια έκκλησιαστικά σ. 270-271
 Συμφαλωμδιά σ. 36
 Συνέδριον παιδαγωγικόν σ. 75
 Συνεταιρισμοί σ. 272
 Συνομιλία ποιμαντική σ. 146-147

Τ'

«Τò τραγούδι τῆς κούνιας» σελ. 43
 Tournier Paul σ. 354-362
 Τριακονταετία τῶν «'Ακτίων» 1, 107-117, 224
 Τύπος σ. 354-362

Υ'

'Υγεία-άσθενεια ... σελ. 324-326 366-371
 'Υπανάπτυκτοι χῶραι 319-321

Φ'

Faraday Michael σελ. 21-22
 Φίχτε σ. 229
 Fleming Zan σ. 1112
 Φλωράκης 'Αλ. σ. 382
 Foerster Fr. σ. 200-207
 Φολλερώ Ραούλ σ. 410
 Frank Abanzit σ. 345

Χ'

Χαροκόπος Δημήτριος σελ. 297-298
 Hegel σ. 69
 Χερτσόγκ Emil σ. 27
 Χριστιανισμός σ. 132-137

Ψ'

Ψυχοθεραπευτική σελ. 366

Ω'

'Ωραιότης σελ. 138-139

Μηνιαίον Περιοδικόν «ΑΚΤΙΝΕΣ». Έκδοσις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «'Ακτίνες». Γραφεία: ὁδὸς Ἀκαδημίας 45, Ἀθήναι 135 (Τηλ. 624-233). — Θεσσαλονίκης: Ἁγίας Σοφίας 39. — Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατροίδης, κατοικία Μισραλιώτου 13 Ἀθήναι (402). Ἐτησία συνδρομὴ δεχ. 70, ἔξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μή, δὲν ἐπιστρέφονται.